

Göndör Ferenc és a kaposvári napilapok csatái (1905–1912)

GÁSPÁR FERENC

Független kutató

7400 Kaposvár, Kossuth Lajos utca 10., e-mail: fdrgaspar@gmail.com

GÁSPÁR F.: *Göndör Ferenc and the Battles of Kaposvár Daily Newspapers (1905–1912)*

Abstract: Examining the press conditions in Kaposvár during the first two decades of the twentieth century, clashes and battles often turned personal on the pages of the local newspapers, which, according to differing political views, appeared in a harsh and insulting tone. A good example of this is the irreconcilable opposition between the „Kaposvári Hírlap” and the „Somogyvármegye”, later between the „Somogyvármegye” and the „Somogyi Napló”, or the writings highlighted by Ferenc Göndör aimed at discrediting Németh István, the city’s mayor who has now become iconic. Previous research exploring local press relations only dealt with the relationships between the daily newspapers and Ferenc Göndör’s work in Kaposvár from 1905 to 1912 on a mere mention level, moreover providing numerous incorrect data. The next phase of his life and journalistic work, his eventful and contradictory engagement, and then his personal statements intended to explain these, are discussed more extensively by posterity, but from opposing viewpoints, sometimes burdened with extreme evaluations. Our goal is to change this situation.

Keywords: Incompatible person, cantankerous journalist, Göndör Ferenc, újságírás, Kaposvár

A huszadik század első évtizedének kaposvári sajtóviszonyait vizsgálva az egymásnak feszülések, a személyeskedésbe torkolló csatározások gyakoriak a helyi lapok hasábjain, amelyek az eltérő politikai nézeteknek megfelelően durva, sértegető hangnemben jelentek meg. Jó példái ennek a Kaposvári Hírlap és a Somogyvármegye, majd a Somogyvármegye és a Somogyi Napló kibékíthetetlen ellentéte vagy a város napjainkra már ikonikussá vált, múlhatatlan érdemekkel rendelkező polgármesterének, Németh Istvánnak lejáratását szolgáló, Göndör Ferenc által jelzett írások. A helyi sajtóviszonyokat feltáró eddigi kutatás a napilapok egymás közti viszonyával és Göndör Ferenc 1905-től 1912-ig terjedő kaposvári működésével csak az említés szintjén, ráadásul számos téves adatot közölve, foglalkozott. Életének, újságírói működésének következő szakaszát, fordulatos, ellentmondásos szerepvállalását, majd az ezeket megmagyarázni hivatott személyes megnyilvánulásait már bővebben, de ellentétes nézőpontok alapján, olykor szélsőséges minősítésekkel terheltlen taglalja az utókor.¹ Célunk ennek az aránytalan helyzetnek a megváltoztatása.

Göndör Ferenc, eredeti nevén Krausz Náthán, a Nagyváradhoz közeli Bihardiószegen született 1885. december 7-én.² Ma még feltáratlan okok miatt (saját maga

1. ábra. Göndör Ferenc arcképe
(Forrás: Wikipedia)

soha nem szólt róla) tizenegy és tizenhét éves kora között Nagyváradon nagyanyjánál élt.³ Alig tizenhét éves, amikor 1902. március 10-én ismeretlenül, levélben kereste meg Haraszthy Lajos⁴, miután a nagyváradai Szabadság című lapból értesült arról, hogy „újabb szépirodalmi újság jelent meg Nagyváradon. A címe: Előre. Szerkesztője Haraszthy [sic!] Lajos.”⁵ Bátorította az Előre előfizetési

3 Göndör Ferenc: A Malom utca meséiből. Népszava, 1913. március 13. 2–3.

4 Haraszthy Lajos (1881–1959) költő, újságíró. Több lapnál is dolgozott, 1905 és 1908 között a Somogyvármegye segédszerkesztője. Bővebben: Perics Péter: Emléktáblát kap Haraszthy Lajos újságíró és költő. Dunántúli Napló, 1982. december 4. 7.

5 Figyelmet érdemlő a Szabadság ugyanebben az írásban található kiemelése, miszerint Haraszthy „előttünk teljesen ismeretlen név”, mert első verseskötete, a Virágfakadás 1901-ben jelent meg Nagyváradon. Ugyanakkor ez az állítás egyes életrajzi forrásokkal ellentétben annak bizonyítéka, hogy nem volt a Szabadság újságírója.

1 Göndör 1919., Göndör 1920., Göndör 1922., Paál 1996., Hajdú 2001., Nyerges 2004., Lázár 2024.

2 Ujvári 1929, 321. Göndör Ferenc születési helyeként tévesen Kaposvárt adja meg. Meghalt: New York, 1954. június 1.

felhívása, amely szerint „tárt karokkal, készen állunk arra, hogy teljesen névtelen embereket vezessünk a közönség elé, – ha arra érdemesek”.⁶

Kedvező fogadtatásra talált. Évek múltával Haraszthy így emlékezett: „én vezettem be az újságírás alapelemeibe Nagyváradon, [...] és sok hányattatása, vergődése után én hoztam Kaposvárra [a Somogyvármegyéhez], ahol eleinte külseje, modora és kiváló tehetsége miatt nem akarta a szerkesztő akceptálni [...] én tettem azzá, ami”.⁸ Első írásával (megváltoztatott, Göndör Ferenc nével) 1905. szeptember 10-én találkozunk.⁹ Úgy tűnik, a Göndör felvett/írói neve volt, mert a névváltoztatást kérelmére és hivatalosan csak 1911 júniusától engedélyezte a belügyminiszter.¹⁰

1906 májusában jelent meg a lap három munkatársának közös műve, a Hárman¹¹ című antológia. Összefűzte őket a közös indulás és Nagyvárad.¹² Igényes címlapját Rippl-Rónai alkotása díszíti, előszavát Ady Endre írta. A több méltató kritika közül egy kaposvári hetilapból, a

Somogyból¹³ idézünk: „Kell-e szebb, poétikusabb jelenség, mint mikor feleség és férj együtt áldozza lelke zsengeit a költészet istennőjének! Hát nem isteni az, mikor az asszony is felköti Ikarus szárnyait és kíséri nagy repülésben férjét. [...] Haraszthyék lelki viszonyához csatlakozik Göndör Ferenc izzó fiatal tüzével, erős szocialisztikus érzelmeivel. Hármójuk lelkének összhangjából született a »Hárman«.”¹⁴

Egy érdekes és megnyugtatóan nem igazolható híradás szerint Göndör májusban megvált a Somogyvármegyétől, és visszament Nagyváradra, a Szabadság szerkesztőségébe.¹⁵ Három hónap elteltével már újra Kaposváron van, ahol egy általa kritizált színésszel alakult ki lövöldözésbe torkolló konfliktusa, amelyről a Somogyvármegye részletesen beszámol.¹⁶ Erre az időszakra esik határozott kiállása a budapesti Alkotmány című lap antiszemitának ítélt megnyilvánulása ellen.¹⁷

1907 januárjában a nagyváradi Előre című lap felelős szerkesztője lett, de a lap terjesztését „egyéni becsület és családi tisztesség elleni vétkesség”-ért már februárban betiltják.¹⁸ Budapestre költözik, ahol „belső munkatársa” a Magyar Nemzetnek, egyidejűleg „rendes munkatársa” a Somogyvármegyeinek, de a Somogy is „munkatársaként tiszteli”.¹⁹ Utóbbiban Göndör a Somogyvármegye szerkesztőjével, Salgó Sándorral együtt publikál.²⁰ Miközben a fővárosban él, figyelemmel követi a megyeszékhely eseményeit.²¹ Az év vége felé úrrá lesznek rajta az édes-keserű fájdalmak, amikor kaposvári emlékei tolnak fel benne.²²

1908 elején Ady Endrét, majd Kiss Józsefet méltatja.²³ Március idusára időzítetten megjelenő tárcájában (Budapesti levél) már a későbbi „új” Göndör hangját halljuk. Két kis részletét idézzük:

6 Uj szépirodalmi lap Nagyváradon. Szabadság, 1902. február 4. 6–7.

7 A városban a Somogyi Hírlap 1904. április 28-i indulását követően az 1905. június 1-jén megjelenő Somogyvármegye a második napilap. A nemzeti és konzervatív szellemű lapok mellett ellenzéki programmal, Salgó Sándor (1875–1922) szerkesztésében a legnagyobb példányszámban megjelenő kaposvári sajtótermék. Kiadója a Somogyvármegyei Nyomda és Lapkiadó Rt., amelynek megalapítása elsősorban Darnay Béla (1860–1938) vaskereskedő, téglagyár-tulajdonos, az OMKE kaposvári kerületi elnökének érdeme, aki egymagában a részvények nyolcvan százalékát jegyezte.

8 Haraszthy Lajos: Össze-vissza – egyről, másról. Válasz egy embernek és Göndörnek. Somogyi Hírlap, 1909. január 29. 3. Ez a visszaemlékezés kapcsolatuk megromlásával egyidejűleg keletkezett. A Haraszthy által említett „sok hányattatása, vergődése után” tartalmát megvilágíthatja, hogy Göndörnek a felesége halálát követő nagy fájdalom és az elvesztett hitves emlékére született Ilonka című kötetében az eddigi kutatás figyelmét elkerülő sorokat olvashatjuk: „a sorsom, amely meglehetősen nehéz volt, elsodort Amerikába. New Yorkban éltem ebben az időben nagyon szegény és nyomorult életet.” Göndör 1919, 32.

9 Göndör Ferenc: Zakariás. A Somogyvármegye eredeti tárcája. 1–2. A tárca a napilapokban a Tárcarovatban közölt, irodalmi színvonalat képviselő, általában a második oldalra is áthúzódó, könnyed hangulatú írás. Valamennyi kaposvári lap esetében általános gyakorlat volt, hogy a különösen nagy jelentőségűnek tartott vezércikk és a tárca kivételével név nélkül közölték bennük megjelenő cikkeket. Tanulmányunkban csak a bizonyíthatóan Göndörtől származó írásokkal foglalkozunk.

10 „Krausz Ferenc bihariórszégi illetőségű kaposvári lakos családi nevének »Göndör«-re kért átváltoztatása az 1911. évi 66.356. számú belügyminiszteri rendelettel megengedtetett.” Budapesti Közlöny, 1911. június 2. 2.

11 Sebők Jenő, a Somogyvármegye Nyomda és Lapkiadó Rt. könyvnyomdájának vezetőjét a Somogyi Naplóban Göndör mosdatlan szájú, „igazgatóvá vedlett közepes nyomáslegény”-nek nevezte. Sebők Jenő visszavágott, utalt (célzott) arra, hogy Göndör Ferenc pedig valamikor „szűcsinas” és „gyámfiú” volt. Esetlegesen ez utóbbi lehet a változó névhasználat hátterében.

12 H. Szederkényi 1906. Szederkényi Anikó (1882–1948), 1912-ig Haraszthy felesége, újságíró, író, fordító. Első női tagja a Budapesti Hírlapírók Egyesületének, és az első nő, aki felelős szerkesztő volt (Kis Újság). Rippl-Rónai József 1915-ben pasztellportrét készített róla.

12 Haraszthy és Ady ugyanabban a házban laktak Nagyváradon, ugyanannak az irodalomkedvelő nőnek a kosztosai voltak, és ebben az időben mindketten a Nagyváradi Napló szerkesztőségében dolgoztak. Haraszthy a feleségét is Váradon ismerte meg, együtt jöttek Kaposvárra. Ez a magyarázata, hogy Ady vállalta az előszó megírását.

13 A Somogy 1866 és 1915 között jelent meg mint „politikai és vegyes tartalmú hetilap a szépirodalom, művészet, nevelés, ipar, kereskedelem, gazdaság köréből”. Szerkesztője és kiadótulajdonosa Roboz István (1826–1916). A hetilap nem folyt bele a kaposvári napilapok csatlakozásába, időnként Göndör egy-egy írását is közölte.

14 György Dezső: Hárman. Somogy, 1907. augusztus 4. 1–2. A Somogyvármegyében megjelent méltatás: Török István: Hárman. (Haraszthyék és Göndör Ferenc könyve.) 1907. július 24. 1–3.

15 Szerkesztőségünk. Somogyvármegye, 1906. május 10. 5.

16 Hősködő színész. Somogyvármegye, 1906. augusztus 28. 2.; Nyilatkozat. 1906. augusztus 30. 5.; Oroszva megtámadott újságíró. Szeptember 2. 3–4.

17 Göndör Ferenc: Magyar Kissenev. Somogyvármegye, 1906. október 7. 4–5. Kissenevben (Kisinyov) két pogrom volt, 1903-ban 47 halálal áldozattal és több száz sebesülttel, 1905-ben 19 gyilkossággal. („Az Alkotmány magyar Kissenevet helyez kilátásba. Az az út, – mondja – melyen a magyar zsidóság halad Kissenevhez vezet.”)

18 Szabadságnyrbálás. Somogyvármegye, 1907. február 28. 5. A kutatás jelen állása szerint ez a történet még nincs bizonyítva.

19 Nyílt Posta. Somogy, 1908. július 12. 5.

20 Göndör Ferenc: Holtponton. Somogy, 1908. július 12. 1. (vezércikk) és ugyanott Salgó Sándor: A randevú (tárcsa). 1–2.

21 Göndör Ferenc: Képviselő úr vidéken. Somogyvármegye, 1907. november 19. 3–4.

22 Göndör Ferenc: Budapesti levél. Somogyvármegye, 1907. március 15. 1–3.

23 Göndör Ferenc: Ady Endre. Somogyvármegye, 1908. február 16. 1–2. Zárómondata: „Ady Endre nevével káromkodni lehet, vagy imádkozni”; és Kiss József. Somogyvármegye, 1908. március 7. 1–2.

3. ábra. Hárman Antológia
(Takáts Gyula Vármegyei Hatókörű Városi Könyvtár, Somogyi Gyűjtemény)

„Egy dilettáns, de tehetségtelen író-ember drámát írt. Borzasztóan rossz drámát. Író-ember az illető, mert régen ír, sokat ír; kétségbeesetten termékeny! Fényes Samu²⁴ az ő drámájának, az »Ártatlanok«-nak – ha már megírta – meg nem érdemelt sikert akart. Végtelenül bárgyú alkotás ez, egy szavaló férfiú agyának rozoga szülötte, de a szerző hatást akart. [...]»

A hét másik botrányhőse Görcsöni úr²⁵ tanárember irodalmi és egyéb ambíciókkal. – Világosság nélkül való hazája neki az »Alkotmány«. Ez a neveletlen, gondolatmentes férfiú a nyilvánosság legteljesebb kizárásával megjelenő »Alkotmány« című zuglapban borzadalmas garázdálkodást visz véghez. Részeg kappan módjára gázol bele mindenkibe, aki nem az ő sötét hadseregéből való. Betegsége, hogy állandóan irodalmi véleményeket kockáztat ez a Görcsöni Dénes és ez a Görcsöni Dénes nem ért az irodalomhoz, semmihez sem ért és fennen suhogtatja sáros korbácsát. Baj ugyanis, mikor az emberről nem tudják, hogy él. Ez a Görcsöni Dénes – leírjuk sokszor a nevét – ezt nem állja ki. Észrevevést követel a kis hamis.”²⁶

Március végére, a tavasz beköszöntével szívének jege is oldódik. Meglátja a Balaton fodrozódó vize feletti párás-kék eget, és figyelmeztet: „Költők énekelték meg szépségét és csudálatos, a hazai intelligencia nagy része megelégszik azzal, hogy írásból ismerje a mi gyönyörű tengerünket. S a fürdőévd beálltával siet ki külföldre, más tájakra, a hazaiaknál szépségben sokkal szegényebbekre. Érthetetlen jelenség ez a virágzó Magyarhonban [...] Hagyjanak föl fanatikus külföld imádatukkal és zárandokoljanak el ezen a nyáron szeretettel a Balaton partjára.”²⁷

Tárcáiban a nő alakja különös líraisággal van jelen (megkockáztatjuk: Ady Endre hatása sejlik fel bennük), ezért nehezen értelmezhető a „nőmozgalmakkal” kapcsolatos véleménye. Vagy talán nem is vélemény, hanem tömény ironia?

„Mozgolódnak a nők. Folyton mozgolódnak és nem a konyhában mozgolódnak. Csoportokba verődve pódiumokat ostromolnak, egyik-másik mindig föl is kapaszkodik a pódiumra és beszél és beszél. És mert a nők sokat beszélnek, sokat beszélgetnek magukról. Nőmozgalmaktól hangos Európa, sőt nőmozgalmaktól hangos az egész kultúr világ [...]»

De baj van a nőkkel mindenfelé, ahol csak a nők vannak. Most Amsterdamban gyűltek össze a nőmozgalmak mérsékelt szimpatikus bajnokai. Nemzetközi női választójogi kongresszus van ez idő szerint Amsterdamban és a nőknek ezen hangos összejövetelén sok szó esik Magyarországról. A választójogért harcoló nők másodelnöke elismeréssel emelte ki Magyarországot, mint ahol a nők

választójogáért megindított mozgalom, élénken halad. Ezt a dicséretet – hála istennek – mégsem érdemeljük meg. A lelkes alelnöknőnek megüzenhetjük, hogy a nők választójogának kérdése mégsem áll olyan jól itt, mint az Amsterdamban elhangzott jelentés mondja. Minálunk csak beszélnek a nők. Vagy mindenütt csak beszélnek?

Akkor nincs nagy baj, csak maga ez a folytonos mozgolódás ne volna olyan esztétikátlan. Hanem – és ez megint vigasztaló – az amsterdami kongresszuson egy kis megrovási kalandban is részesültünk, szintén hála istennek. Ugyanaz a jelentés, amely a magyar nőmozgalom »örvendetes haladását« konstatálja, keserűen panaszkodik föl, hogy Magyarország az egyetlen parlamentáris állam, amelyben egyetlen aktív politikai párt sem követeli programszerűen a nők választójogát. Hogyan, hát a hazai feministák nem elég aktívak és nem elég politikaiak?

Mindenesetre illő följegyezni, hogy az amsterdami női kongresszus neheztel az összes magyar politikai pártokra, amiért nem követelik a nők számára a választójogot [...]. Minket az amsterdami szép beszédek sem győztek meg arról, hogy nagyszerű és valóban üdvöztető volna, ha a nőknek választójoga volna. Hagyjanak nekünk békét. Bőségesen elég már itt a politikából így is. Pedig csak férfiak csinálják. Hátha még a nők is beleszólnak a dologba, istenem, mi lesz itt akkor?”²⁸

Az 1909-es kaposvári polgármester-választás – és Göndör

A benne (feltehetően) felmerülő „ki vagyok én, mi vagyok én?” fiktív kérdésre készséggel adja meg a személyiségvonásai által meghatározott választát:

„A lépéseim határozottak és nem ismerek akadályt. Hideg büszkeséggel megyek előre, az agyam nyugodt és játszva heverem ki a forróságokat. Ha játékos kedvemben vagyok, olyan leszek, mint a gyermek, bolondos, lelkes és meghatott. Az álmaimat szeretem, de nem vagyok a rabjuk, a királyuk vagyok. És gyönyörködöm a fiatalságomban és örülök az erőmnek. Semmi sem zavar és nem szégyenlem, hogy gögös vagyok.

A józanságom, az egészségességem milyen gyönyörűen összefér az álmaimmal, amelyeket ma is féltve becézek. Mindig föl akarok kiáltani, hogy nagyon szép az élet és a ragyogásból jó belenézni a homályba és a tisztaságból az árnyba. Én napsugaras, hófehér utakon járok. Az én utam a magasságok büszke, diadalmas útja. Ami szomorúság erre terem, az mind gyönyörű. A fellegetktől én sohse félek, elkergeti őket az erőm. Az én utamban nincs megállás, csak pihenések vannak. Nyílegyenesen lendülök neki a végtelennek.”²⁹

Ebben az „önjellemezésben, önértékelésben” véljük megtalálni Göndör Ferenc Németh István³⁰ elleni támadásának gátlástalan magabiztosságát is. Az előzményekhez tartozik, hogy a polgármester, aki 67-es elveihez ragaszkodva (szabadelvűként) vezette a várost, váratlanul és so-

24 Fényes Samu (1862–1937) jogász, író, filozófus. Elsőként ő fordította le Nietzsche Zarathustráját. A monizmus hirdetője, e miatt számított az egyházi reakcióra. Később a Szabadgondolkodók Magyarországi Egyesületének elnöke.

25 Görcsöni Dénes (1878–1915) újságíró, az Alkotmány munkatársa. A század eleji klerikális sajtó és társadalmi mozgalmak egyik ismert alakja. Történelmi tanulmányokat, bírálatokat írt, társadalmi kérdésekkel foglalkozott.

26 Göndör Ferenc: Budapesti levél. Somogyvármegye, 1908. március 15. 1–3.

27 Göndör Ferenc: Hívogató. Somogyvármegye, 1908. március 28. 4.

28 Göndör Ferenc: Hírek. Somogyvármegye, 1908. június 23. 4.

29 Göndör Ferenc: Megyek az őz elébe. (Fővárosi levél.) Somogyvármegye, 1908. augusztus 18. 1–3.

30 Németh István (1849–1911) 1895. december 30-tól 1911. szeptember 24-ig, haláláig Kaposvár polgármestere.

kak meglepetésére polgármesteri ciklusa utolsó esztendejében belépett a megerősödött 48-asok alkotta függetlenségi körbe, és vált „meggyőződéses” új függetlenségivé, amire a Somogyvármegye szerint a közelgő tisztújítás, a pozícióvesztés fenyegető réme, az egyre csökkenő népszerűsége ellensúlyozása kényszerítette „a letűnt szabad-elvű kormányok mindig nyakig hű csatlósát”.³¹

Göndör, aki ebben az időben a Magyar Nemzet újságírója, zavarja (irritálja), hogy az elsősorban a Somogyvármegye hasábjain megjelenő támadásokra Németh István nem reagál, mert méltatlannak tartja magához meddő vitákba bonyolódni. Emiatt született a Cinikus Kaposvár című írása:

„...ön nem olyan nagy férfiú, hogy figyelmen kívül hagyhatná azokat a súlyos vádakat, amelyeket hivatali működése ellen igen nagy nyilvánosság előtt tiszteletre méltó helyen emelnek. Még egyszer mondom: ön nem nagy férfiú, polgármester úr. Nagyon szürke, nagyon hétköznapi ember ön; a nimbuszát megtépdesték és majd meglátja, a közvélemény ereje kiemeli önt a polgármesteri székből [...]. Nem látom a cáfolatot és nem hallom a sajtóper bejelentését. Polgármester úr, ez így nem lehet tovább, nem lehet a legrettenetesebb csapásokat keresztényi türelemmel elviselni továbbra is [...]. Vádolom azal, hogy önt nagyon súlyos dolgokkal lehet büntetlenül vádolni.”³²

Ahogy közeledünk a polgármester-választáshoz, úgy erősödik a lejárató szándék. Novemberben már így támad a Somogyvármegye:

„Évek hosszú sora óta minden program nélkül, merő ötletszerűséggel igazgatta a polgármester Kaposvár ügyeit [...]. Németh István 11 esztendő polgármesterségét egyetlen oly alkotás sem jelöli, amelyre büszkeséggel tekinthetnénk [...]. A modern fejlődésnek nyomait hiába keressük, mert a modern eszmék szelleme még nem jutott el Németh Istvánig.”³³

A kritikus hangokra decemberben ráerősít Göndör Ferenc is. Németh Istvánhoz írott „levelének” a Függelékben történő teljes közlését indokoltan tartom, mert az pontosabb képet ad írójáról, mint az utólagos elemzés vagy minősítés, amely ezáltal elkerülhető.³⁴

Az 1909. január 14-én lezajlott polgármester-választáson Németh Istvánt ellenszavazat nélkül újraválasztották. Göndör reakciójára tíz hónapot kellett várni. Egy korábbi, sajtó útján elkövetett becsületsértés miatt kiszabott négy napos büntetését töltötte a váci fogházban, onnan üzent a polgármesternek:

„A legutóbbi polgármester választás alkalmával megígérte, hogy csak egy évig marad meg hivatalában és azután eltávozik. Így történt, hogy Németh Istvánnak nem állítottak ellenjelöltet. Polgármester úr, rohamosan közeleg az ön szerencsés megválasztatásának évfordulója. Nehogy megfélekedezék arról, amit megígért! Nehogy cserben hagyja a memóriája.”³⁵

Üzenetének csak zárómondatait idéztük, mert a büntetése alatt keletkezett írás zömében a kaposvári sajtószabadság hiányával és a polgármester bírálatával foglalkozik. Nem mehetünk el ugyanakkor szótlannul a mellett az állítása mellett, miszerint azért nem volt ellenjelölt, mert megígérte távozását. Senki, még az utódjának kiszemelt Papp Kálmán árvaszéki ülnök sem vállalta a megmérettetést. Karakteres vélemények hangzottak el a választás előtt, nem történt ez másként azt követően sem. A szintén a városban megjelenő Somogyi Hírlap így összegezi a történeteket:

„S valóban válasz volt a tisztújítás az aknákból, sötét odúk sötét lelkű lakói szájából szétfröccsent piszkolódó, rágalmazó támadásokra. A város közönsége a rágalmaknak nem adott hitelt, azokat kellő értéktelenségükre szállította le, a tisztikart személyek tekintetében csaknem változatlanul újból, egyhangúlag megválasztotta. S ez a választás, a közakaratnak ilyen megnyilvánulása nyugtassa meg az alattomos támadástól cseppet sem védett tisztikart. Ne törődjenek az ellenük felrobbantott aknákkal. Legfeljebb az orrukat fogják be. Hiszen látják: a város közönsége, a legelső sorban hivatott sem törődik azokkal a bizonytalan, de kellemetlen szagú támadásokkal, melyekkel megbízottait, tisztviselőit illették.”³⁶ Ezeknek a soroknak megjelenését követően, több mint egy évszázaddal később sem tudunk vitatkozni az egykori megállapítással.

Nem egészen két év elteltével Göndör Ferenc saját újságjában, a Somogyi Naplóban a lapot finanszírozó új politikai háttér elvárásainak megfelelő „megvilágosodás” után már így fogalmaz: „Hiába békétlenkednek az örök békétlenkedők, ez a város mégis a fejlődés útján van, komoly munka indul itt minden vonalon és az illetékes hatóságok nem hagyják zavartatni magukat komoly, törekvő munkájukban. Kaposvár város fejlődésképesége régen kiállotta a tűzpróbát. Ám az volt idáig a baj, hogy igen sok erő fecsérlődött el az egymás ellen intézett támadásokban. Gonosz kezek állandóan szították az ellenségeskedés tüzét, az ellentétek a végsőkig kiélesedtek és a kaposvári társadalomban örökös botrányok dúltak. Valósággal elviselhetetlenné vált már a helyzet és a gyűlölködés hallatlan orgiákat ült itt. Most már hála isten, mintha más szellemek fújdognának. A béke vágya úrrá lett a lelkeken és a komoly munkakedv tapasztalható minden vonalon [...]. Az útburkolás, a színek, a csatornázás, az új vágóhíd egy-egy lépcsőfokai a város fejlődésének, mértékjelölői annak az útnak, amely a modern városok színvonalához vezet. Németh István polgármestert buzgó törekvésében Makfalvy Géza, Márffy Emil és Nagy Fe-

31 Nagy harc a polgármester körül. Somogyvármegye, 1908. június 5. 2.; A polgármester tojástánca. Somogyvármegye, 1908. február 28. 3. Hasonló főcímmel, kissé bővített tartalommal ismét megjelent: 1908. május 21. 3.

32 Göndör Ferenc: A cinikus Kaposvár. (Fővárosi levél.) Somogyvármegye, 1908. szeptember 27. 1–2.

33 Városi tisztújítás előtt. Somogyvármegye, 1908. november 26. 1–2. A lapban további írások is találhatók, lényegében az előzővel megegyező hangnemben és tartalommal, ezek idézésétől eltekintünk.

34 Göndör Ferenc: Levél a polgármester urhoz. Somogyvármegye, 1908. december 20. 1–3.

35 Göndör Ferenc: Üzenet a fogházból. Somogyvármegye, 1909. október 24. 1–2.

36 Városi tisztújítás után. Somogyi Hírlap, 1909. január 16. 1. A Somogyi Hírlap nem csatlakozott lapársai vitáihoz, de időnként tényyszerű tudósításokat közölt azokról. Göndör számos versét és tárcáját közölte.

renc támogatják. Igaz örömmel látjuk Kaposvárt a fejlődő városok sorába lépni.³⁷

Közvetlenül a temetést követően olvashatjuk: „Szegény jó Németh Istvánt is kikísértük hát oda, ahol nem fáj semmi. Egy szép őszi napon Németh István eltávozott a polgármesteri szobából, hazament Kontrássy utcai lakására, lefeküdt és nem kelt föl többé. Elaludt örökre, akinek esztendőök óta nem volt nyugodt álma. Elpihent, nyugodni tért, akinek a halála napjáig nem hagytak békét, akit annyi sokan megbántottak. Elsirattuk, eltemettük. Ne zavarja a nyugodalmát semmi.”³⁸ Igaz a mondás: változnak az idők, és mi is változunk velük. Göndör a legjobb példája ennek: a kaposvári korszakát meghaladó életút bemutatása során is közhelyszerűen ismételtgethetnénk ezt a „megállapítást”.

A következő sorok nem a jelenség magyarázatául kerültek ide, hanem annak bizonyításaként, hogy azokban az években (is/már?) időszerű volt a kérdés, amelyet a Huszadik Század intézett jeles újságírókhoz, publicistákhoz: „Összeférhetőnek tartja-e a politikai tisztességgel, hogy valaki elveivel ellenkező eszméket hirdessen, bár névtelenül, a publicisztikában oly célból, hogy pénzt szerezzen?”³⁹ A válaszok közül kettőből idézek:

Nagy Endre: „Nemcsak összeférhetőnek tartom, hogy valaki az újságban elveivel ellenkező eszméket hirdessen, hanem csakis ezt tartom összeférhetőnek. Az újság ma nagy tőkét földolgozó üzleti vállalkozás, amely csakis ez üzlet érdekeinek támogatására alkalmas. Ha valaki valamely újságnál el is tudja helyezni tiszta meggyőződésének megnyilatkozását, ez pusztán véletlen és mindig csak azért sikerült, mert az újság üzleti érdekeivel e tiszta meggyőződés összefér. Ez esetben tehát a tiszta meggyőződés öntudatlanul is az újság üzleti tendenciájának szolgálója lett, hazug dísz gyanánt fog fityegni az újság homlokzatán és táplálni fogja a naiv olvasó közönség ama téves hitét, hogy az újság valami eszmének önzetlen orgánuma. Csak ez a naiv téves hit fogadhatja kiábrándulással a »leleplezést«, hogy valamely publicista meggyőződése ellen írt.”⁴⁰

Szende Pál: „Nem tartom a politikai tisztességgel összeférhetőnek, hogy valaki a publicisztikában elveivel ellenkező eszméket – bár névtelenül – hirdessen, akár díjazásért, akár ingyen teszi ezt. Politikai cikkeket azért ír mindenki, hogy a lapja olvasóközönségének nézetét befolyásolja és irányítsa s ezért meg lehet követelni, hogy névtelenül is becsületes katonája legyen azoknak az elveknek, melyeket a nyilvánosság előtt magáénak vall. A publicista bizonyos eszméért és intézményekért harcol

és értük való kitartásra buzdítja olvasóit. Nevetséges és képtelen álláspont, hogy éppen ő tehesse ellenkezőjét mindannak, amit olvasóközönségétől szigorúan megkövetel [...]. A szigorúbb álláspont hangsúlyozására különös szükség van Magyarországon, ahol e kérdésben – tisztelet a kivételeknek – oly laza felfogás fejlődött ki, mely hovatovább teljes demoralizáláshoz vezet. Nálunk az ilyen kételkedés valósággal virtusszámba megy és ügyes újságíróknak sokan azt tartják, aki egy és ugyanazon időben ugyanarról a tárgyról nyilvánosan vagy névtelenül egyformán merészen és folyékonyan tud a legellentétebb irányban írni. Kifejlődött egy külön újságírói bohém-morál, mely szeretetreméltóan léha gesztussal teszi túl magát a közéleti tisztességre különben is rendkívül ingadozó szabályain.”⁴¹ Fel lehetne tenni ezt a kérdést napjainkban is?

Napilapok csatája, újságírók párba

A kaposvári függetlenségi kör 21 tagja 1909 márciusában, megelégtelve a Somogyvármegye folyamatos kritikáit és vádaskodásait, elhatározta egy, a városháza és a vezető képviselő-testület érdekeit, „védelmét” biztosítani képes új napilap létrehozását. Az alapítók közül csak néhányat nevesíték. Elsőként kell említeni Kemény Samu gabona-nagykereskedőt, a Néptakarékpénztár elnökét, aki a lap indításához szükséges tőkét és nyomdai gépparkot biztosította. Dr. Holló László ügyvéd a szerkesztőt hozta a városba, dr. Zánkay Gusztáv, a függetlenségi kör elnöke a párt, Bécsy Márton kanonok a katolikus egyház támogatását jelentette.⁴² A Kaposvári Hírlap első száma 1909. március 15-én jelent meg mint a Kaposvári 48-as Függetlenségi Kör, majd április 2-től a Somogyvármegyei Függetlenségi és 48-as Párt hivatalos közlönye, felelős szerkesztője Schröder Béla volt.⁴³

41 Szende Pál (1879–1934) politikus, pénzügyminiszter, közgazdász író. Budapesten folytatott jogi tanulmányokat, majd 1904-ben ügyvéd lett. 1908-tól 1918-ig az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés titkára, később főtitkára lett. Jászi Oszkárral együtt részt vett a radikális politikai mozgalomban és a Huszadik Század folyóirat körül kialakult csoportban. 1918. október 31-től a Károlyi-kormányban pénzügyi államtitkár, majd pénzügyminiszter. A Tanácsköztársasággal nem azonosul, Bécsbe költözik.

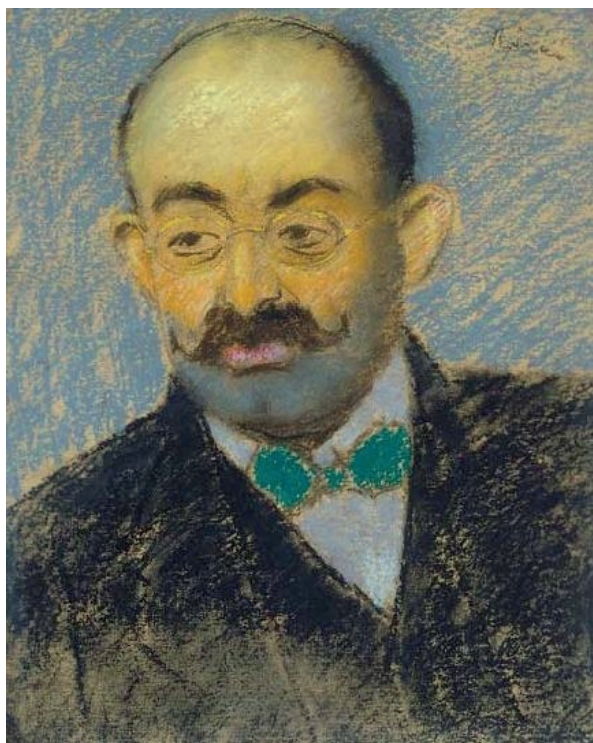
42 A Somogyvármegye elleni felháborodás súlyára utal az ellene történő egységes (közös) fellépés: Kemény Samu (1848–1911), az izraelita hitközség elnöke, egyúttal a kaposvári Berzsényi Szabadkőművespáholy mester fokozatú alapító tagja, Bécsy Márton (1858–1945), a főgimnázium katolikus hittanára, veszprémi kanonok, a megyei régészeti társulat titkára, dr. Zánkay Gusztáv (1854–1912) ügyvéd, a Kaposvári Takarékpénztár Rt. igazgatósági tagja, dr. Holló László (1877–1915) ügyvéd, a Néptakarékpénztár jogtanácsosa. Rippl-Rónai József 1912-ben pompás pasztellportrékon örököltette meg őt és családját. Itt kell helyesbíteni a szakirodalomban található téves közléseket, amelyek a pasztellekkel kapcsolatban az ügyvéd halálának időpontját és helyét Auschwitzban adják meg. (Gyászjelentések. Somogyvármegye, 1915. november 3. 5.)

43 Schröder Béla (1876–1916). A kalandos életű, színes egyéniségű lapszerkesztőről halálakor a Magyarország című napilap több számában is megemlékezett. Schröder Béla meghalt. Magyarország, 1916. február 19. 9.; Krúdy Gyula: Az újságíró halála, február 20. 9.; Schröder Béla temetése, február 21. 6. Nekrológok, többek között: Egy újságíró halála. Pesti Napló, 1916. február 19. 12. és hasonló címmel: Világ, február 19. 11.

37 A fejlődő Kaposvár. Somogyi Napló, 1910. november 30. 3. A cikkben szereplő személyek: Makfalvy Géza (1844–1924): Somogy vármegye főispánja, országgyűlési képviselő; Márfy Emil (1847–1920): földbirtokos, a főrendiház és a törvényhatósági bizottság tagja; Nagy Ferenc (1852–1928): a Nemzeti Munkapárt színeiben 1910 és 1918 között Kaposvár parlamenti képviselője, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja.

38 Göndör Ferenc: Följegyzések. Somogyi Napló, 1911. október 1. 1.
39 Az írói becsület. Huszadik Század, XXV. kötet, 1912. január–június, 600–602.; XXVI. kötet, július–december, 728–729.

40 Nagy Endre (1877–1938) újságíró, író, konferanszié, kabaréigazgató. „A magyar kabaré atyja.” Tanulmányait Nagyvárkonyon végezte, s ott is lett újságíró a Szabadság című lapnál. Ady Endre és Bíró Lajos baráti körének tagja, 1900-ban már Budapesten élt, a Magyar Szó, majd a Pesti Napló munkatársa volt.

2. ábra. Rippl-Rónai József: Dr. Holló László ügyvéd, pasztell, karton 51x40,5 cm
Forrás: Virág Judit Galéria 14. aukció. Katalógus (A katalógusban téves keresztnév, Lajos szerepel)

Bár történetünknek nem szerves része, de idetartozik, mert korrekcióra szorul az a vélekedés, hogy a szerkesztő Aradról került (menekült) a városba, és az is, miszerint azért kellett onnan távoznia, mert gyalázkodó hangnemen írt a Hazugságok városa⁴⁴ című kötetében a helyi közélet szereplőiről. Schröder 1902 júniusában felelős szerkesztőként került Aradra az Arad és Vidéke meghívására a budapesti Magyarországtól, ahol zömében a közgazdasági rovatban jelentek meg írásai. Másfél évvel később már saját alapítású, rövid életű lapja van, az Aradi Hírlap.⁴⁵ 1906-ban újra a Magyarország munkatársa, könyve is Budapesten jelenik meg. A következő állomás Kaposvár.

Szólnunk kell a Somogyvármegye által gyalázatos botránykönyvként emlegetett kötetről is. A szerző az előszóban ezeket írja:

„Szokatlanul kemény és bizonyára nem kevés oldalról visszatetszést is keltő, kíméletlen hangon megírott könyvet bocsátok ezennel világgá. Az egyedüli mentésem az, hogy – igazat írok. Negyedfél esztendő vidéki szerkesztőségemnek tapasztalatait örökítettem meg ebben a társadalmi és politikai erkölcsrajzban, amelyet sokkalta jogosabban erkölcselenségek rajzának minősíthettem volna. Mert összegyűjtöttem abban mindannak az erkölcsi ocsúnak legalább egy tizedrészét amit egy vidéki nagyváros társadalmi és politikai közléte rövides [sic!] időn

belül termel. Olyféle hivatást vélek ezzel teljesíteni mint a szemeteskocsis, amikor egy józan és bölcs pillanatában kifordítja a verőfényes, virágos déli korzón a kocsiját és odaborítja annak rakományát a hazugan csillogva nyüzsgő tömeg lába elé: Nesztek! Élvezzétek! Szagoljátok! Ezt mind ti produkáltátok!”

Tanulságos a Népszava kritikája: „Pár év Arad város társadalmából, leleplezése annak a pizsoknak, panamateneknek, tudatlanságnak, lelkiismeretlenségnek, amelyben az a bizonyos nemzetfenntartó magyar »intelligencia« él. A könyv adatai, a szerző szerint, igazak, alakjai élnek, beszélgetéseit elmondották és gazságait megcsinálták a szereplők, akikre elváltoztatott nevük alatt is rá tud ismer-ni a viszonyokban járatos olvasó.”⁴⁶ Nyilván nem örültek azok, akik magukra ismertek. Csak egy példa: az egyik szereplő, Hátori László (a kötetben Mohári) országgyűlési képviselő felvásároltatta az összes elérhető példányt, és elégette azokat. A sors igazságtétele, hogy pár évvel később a bíróság letöltendő börtönre ítélte, lényegében a Schröder által leírtak alapján. Számos párbaj és becsületsértési per is a következmények közé tartozott.

A két kaposvári napilap között, mondhatni, azonnal ki-robbant a kibékíthetetlen ellentét. A Parlament 1909. március 29-én foglalkozott a Fejérváry (darabont)-kormány⁴⁷ 1905. évi zárszámadásával kapcsolatos bizottsági jelentéssel, amiből kiderült, hogy a rendelkezési alpból 200 000 koronát fizettek ki „nem csak törvénytelenül, hanem minden kezelési forma mellőzésével” a nevesített 23 budapesti és négy vidéki lap részére. A Somogyvármegye április 1-jén tudósított a botrányról:

„Kisült, hogy a mai függetlenségi sajtó számos vitéze három év előtt darabont-zsoldért a koalícióval szemben Fejérváryék szekerét tolta; ma pedig ezek, mint átvédlett hithű függetlenségi hazafiak, a koalícióval egyetemben szidják, gyalázzák a darabontokat. Amikor tegnap nyilvánosságra került, hogy mely lapok állottak a darabont-kormány zsoldjában, nagy meglepetéssel fogadhatta mindenki, hogy függetlenségi lapok szerkesztői fogadtak el Júdás-pénzeket Fejérváryék kezéből. A mi rágalmazóink pedig hiába keresték a darabontoktól megfizetett lapok hosszú listáján a Somogyvármegye nevét, azt ott meg nem találhatták, mert e lap soha egyetlen pillanattig sem állt a darabontok szolgálatában.”⁴⁸ A szerkesztő által jegyzett vezércikk mellett még egy „tudósítás” is található⁴⁹, amelynek szerzője hangzatos című írásában egyedülként nevesíti a támogatottak listájáról az Aradi Hírlapot és Schröder Bélát. Schröder lapjában terjedelmes írásban visszautasítja a vádat. Őt, mint az Aradi

46 A rabszolgatartó. Népszava, 1906. július 14. 2–3. A lapban a későbbiekben a kötet több részletét is közölték.

47 Az 1905 eleji választást követően – a választási eredményt figyelmen kívül hagyva – a király a vesztes Tisza-kormányt meghagyta hivatalában, és csak 1905. június 18-án nevezte ki (deklaráltan átmeneti jelleggel) Fejérváry Géza tábornakszernagyot, a magyar királyi darabonttestőrség kapitányát miniszterelnökké. A kinevezést általános közfelháborodás fogadta, nem támogatta egyetlen párt sem, így az ellenzék által szervezett „nemzeti ellenállás” gyakorlatilag teljesen cselekvésképtelenné tette. A darabontkormány 1906. április 8-ig „működött”.

48 Salgó Sándor: Leleplezett koalíciós darabontok. Somogyvármegye, 1909. április 1. 1.

49 A darabontok megfizetett zsoldosai. Uo. (Schröder szerint a névtelen írás szerzője Göndör Ferenc.)

44 Schröder 1906.

45 A vidéki sajtó köréből. Torontál, 1904. december 22. 2.

Hírlap felelős szerkesztőjét és kiadótulajdonosát, a MÁV igazgatóságával megkötött hirdetési szerződésének megfelelően megillette a vasúti hirdetési átalány, „csakúgy, mint a többi hasonló szerződéssel rendelkező minden valamirevaló fővárosi és vidéki újságot” – írja némi gúnyval a Somogyvármegye ama hangoztatott „érdemére” utalva, miszerint az nem szerepel a szégyenlistán. Nem finomkodik: „Hogy mégis szóvá teszem ezt a dolgot és szinte kénytelen vagyok ezzel a felvilágosítással molesztálni a Kaposvári Hírlap olvasó közönségét, annak oka az, hogy a Somogyvármegye című szemétdomb tegnap – az ő természetrajzához híven – bűzölni kezd a Kaposvári Hírlap ellen, amelynek felelős szerkesztője vagyok. És ezt abban a pimaszul gyáva formában teszi, hogy az Aradi Hírlap MÁV hirdetési pauszáléjéért a Kaposvári Hírlapot becsülettel megalapító helybeli függetlenségi pártot és azok lelkes vezéreit támadja reprodukálhatatlan piszokkal. A kaposvári és somogyvármegyei függetlenségi párt nem szorul arra, hogy bárki más is védelmezze. Én ellenben visszautasítani tartoztam ezzel a soraimmal azt a látszatos gyanút is, hogy illetéktelen Júdás-pénzek kapcsán valaha közöm volt a darabontokhoz.”⁵⁰

Májusban az időközben Kaposvárra visszatért és a Somogyvármegye kötelékébe szerkesztőként ismét belépett Gödör Ferenc vitriolos hangú cikkben ment neki a Kaposvári Hírlapnak:

„Kaposváron néhány hét előtt alakult egy úgynevezett napilap. A kisnyomtatvány a legnagyobb titokban, a nyilvánosság legteljesebb kizárásával jelenik meg. Ami nagyon természetes, mert még egy ilyen furcsán »szerkesztett« üres kis lapocská nincsen e hazában. Ez a szerencsétlen halvaszületett hírharangocská immár halálán van és mert a közönség közönyét sehogy sem tudják megtörni, úgy kapkodnak a Somogyvármegye felé, mint a vízbefúló a szalmaszál után. A helyi események híján szűkölködő beteg sajtótermék napok óta egyebet sem tesz, mint alkoholba mártott tollal piszkolódik velünk. Tehetetlenségükben, szomorúan megérezve az elmúlás lehelét, nap-nap után a perfid [galád, sunyi; G. F.] valótlanágok özönét szórják felénk. Mi részvétteljes mosollyal szemléljük az inesztétikus [sic!] okvetetlenkedést és a piszkolódókkal szóba nem állunk. A Somogyvármegye nem szolgál injekciókkal, hagyja csöndben kimúlni szegény, sorvadó laptársát [...]. Az utóbbi napokban az én személyemet igyekszik besározni a kis agonizáló. Most egy írói babérok után áhító, »önmagáról« regelő boldogtalan távirópóznát szalaszt nekem⁵¹, majd egy városházai kalandomról ír cikket, amelyből gőzölög ugyan a borszag⁵², de amelynek egyetlen szava sem igaz. Az alkoholtónusban tartott cikkért majd a bíróság előtt felel a szerző.”⁵³

Schröder Béla, miután tudomást szerzett a sértő írásról, elhatározta, hogy fizikai elégtételt vesz miatta.⁵⁴ A következményekről a Somogyvármegye tudósít:

„Az a hírlapi polémia, amely Göndör Ferenc, a Somogyvármegye társszerkesztője és Schröder Béla, a Kaposvári Hírlap felelős szerkesztője közt lefolyt, a tegnapi napon lovagias úton nyert befejezést. A felek súlyos feltételű párbajt vívtak. Először reggel 7 órakor a Cserben pisztollyal álltak egymással szemközt, Göndör Ferenc lőtt először; golyója nem talált, Schröder pisztolya pedig csütörtököt mondott. Ezután a Fiume különtermében kardpárbaj volt, amely Schröder Béla szerkesztő megsebesülésével ért véget. Az arcán kapott vágást, mire az orvosok a harcképtelenséget megállapították. Göndör Ferenc sértetlen maradt. A párbaj után a felek kibékültek.”⁵⁵

Schrödert a „harcképtelenségéről” szóló tudósítás mélyen sértette, ezért bemutatta lapjában a történetet saját szemszögéből, a legapróbb részletekbe menően (közölve a párbajsegédek egymás közti tárgyalásai, a feltételekben történő megállapodás és a záró jegyzőkönyv szövegét). Leírja, hogy az első csepp vér megjelenésekor a Göndör által felkért orvos az ő tiltakozása ellenére egyoldalúan szüntette be a további küzdelmet.⁵⁶

A két lap és a szerkesztőik közötti kisebb-nagyobb csatározások az év folyamán továbbra sem szűntek meg, ezek bemutatásától terjedelmi korlátok miatt el kell tekinteni. Ezzel ellentétben szólni kell a november 21-ére a Ferenc József Szálló nagytermébe meghirdetett népgyűlésről, amelynek tárgya „Az előjáróság és a sajtó”.⁵⁷ Az előzményekhez tartozik, hogy a polgármester már korábban megtiltotta, hogy folyamatban lévő ügyekről a „toronyalja” (a városháza hivatalának a Somogyvármegye által használt gúnyos megnevezése) tájékoztassa az újságírókat, sőt megunva a sorozatos támadásokat, a következő pereket, kitiltotta őket a közgyűlési teremből, és a (ma is meglévő) karzatra „száműzte” őket, amit azok rendkívüli módon sérelmeztek, folyamatosan, eszközökben nem válogatva kritizáltak.

Az igen nagy létszámú (1600 körüli résztvevőt említ a Somogyvármegye) „népgyűlés”, amelyen Salgó Sándor, Bien Dávid⁵⁸ tartott nagy beszédet, további felszólalásokat és a kiobbant vitát követően határozati javaslat elfogadásával zárult: „Mondja ki a mai népgyűlés, hogy Kaposvár város polgármesterének, rendőrkapitányának és tanácsának ama teljesen indokolatlan eljárásában, hogy a sajtó munkásaitól a közérdekű ügyekben a fölvilágítást megtagadják, nem csupán a sajtószabadság megsértését látja, de egyben a legnagyobb merényletet e város polgárságának jogai ellen, mert a nyilvános ellenőrzés teljesen lehetetlenné válik. Ezt eltérni annál kevésbé hajlandó, mert a kaposvári városi székházban az utóbbi időben egyik

50 Schröder Béla: Felvilágosításul. Kaposvári Hírlap, 1909. április 2. 2.

51 Gúnyos utalás a Kaposvári Hírlapba írogató fiatal postatisztre.

52 Schrödert gyakorta vádolták az alkohol túlzott szeretetével.

53 Göndör Ferenc: A lármázóknak. Somogyvármegye, 1909. május 22. 3–4.

54 Schröder Béla: Refleksiók egy híre. Kaposvári Hírlap, 1909. május 26. 5.

55 Szerkesztők párbaja. Somogyvármegye, 1909. május 25. 5. Napjainkban már csak a Kaposvár Plaza homlokzatába beépített (meghagyott) piciny faldarabja emlékeztet az egykoron kedvelt Fiume kávéházra.

56 A történethez tartozik, hogy a bíróság Göndört és Schrödert fél évvel később meghozott ítéletében egyaránt 6-6 napi, államfogházban történő elzárással büntette. (Somogyvármegye, 1909. december 14. 5.) A fellebbezést követően a pécsi ítélőtábla Göndör büntetését helybenhagyta, Schrödérét 5 napra mérsékelte.

57 A polgárság népgyűlése. Somogyvármegye, 1909. november 19. 2–3.

58 Bien Dávid (1857–1941) a Mezőgazdasági-Ipar Rt. főintézője, a Kaposvári Segélyszövetkezet igazgatója, a Kereskedők és Iparosok Takarékpénztára Rt. elnök-vezérigazgatója, a Kaposvári Testvériség Sportegyesület elnöke. 1911-ben a királytól Pusztakovácsi előnévvel nemességet kapott.

botrány a másikat követte. A mai népgyűlés a legnagyobb felháborodással bélyegzi meg és utasítja vissza a polgármester és a tanács eme önkényeskedő tilalmát, valamint a rendőrkapitány ama jogtalan eljárását, hogy a népgyűlés falragaszainak eldobásával a gyülekezési jogon igyekezett csorbát ejteni.”⁵⁹

A Kaposvári Hírlap is tudósít róla, sőt minősíti az eseményt, amely nyomán kirobban a két lap közötti legnagyobb háborúság. A lap szerint a sajtót ért szigorítás azért következett be, mert a Somogyvármegye „minden egyes információt tendenciózusan elferdítve személyes élel hozott és pertraktált, a sajtó azon legveszedelmesebben vágó modorával, amely a nevetségessé tétellel mindenkor tudatosokat elérni. Ez a modor, ahogy a Somogyvármegye ír mindenről, nem a becsületes újságírásé, ezt úgy nevezik a sajtó hivatásos mesterei és munkásai, hogy üzletileg hasznos, de piszkos újságírás.” Cáfolja a résztvevők létszámáról szóló közlést, ugyanis a népgyűlés helyén, a Ferenc József Szálloda kávéházában (egykor az Irányi Dániel utcában állt) a legnagyobb zsúfoltság mellett sem fér el 180–220 személynél több. Az előadók túlmenően a Kaposvári Hírlap munkatársa mindössze húsz körüli „intelligens” egyént tudott összeszámolni – többségüket nevesíti is –, a többiek „felvezetett Darnay-téglagyári munkások, a Somogyvármegye nyomdászmeilyzetének és a szocialista pártjának tagjai voltak, [...] 2–3 iparoson kívül a többiek számba sem vehető csőcselék.”⁶⁰

Schröder habitusának megfelelő kiegészítést csatol az előbbiekhöz: „Ha én írtam volna meg a sajtógyűlés lefolyását, így írtam volna meg: „Csirkefogó-gyűlés. Tegnap, vasárnap délután 3 órakor a Ferenc József kávéházban valami népgyűlés volt, amelyen részt vett talán tíz, név szerint is megjelölhető úriember és vagy 2–300 csirkefogó. (Aki ott volt, az sorozza magát a saját külön ízlése szerint a 10, vagy a 2–300 közé!) Ezen a csirkefogó-gyűlésen aztán valami kaposvári „sajtókérdést” tárgyaltak. A csirkefogók!... Schluss!”⁶¹

Öt nappal később a Somogyvármegye Nyílt-tér rovatában a „munkásság nevében” Peinhoffer Lajos, a szociáldemokrata párt kaposvári pénztárosa éles hangon utasította vissza, hogy a megjelenteket Schröder lapjában „csirkefogók”-nak nevezte: „Semmi közöm hozzá, mit szólnak ehhez ezen csirkefogó jelzésre bizonyára rá nem szolgált kaposvári polgárok, de én, mint munkás, aki a népgyűlésen jelen voltam, aki nem kívánom magamat az úri osztályhoz sorozni, a sértést magamra veszem és kijelentem, hogy ön, Schröder Béla egy hitvány részeges, gyáva gazember.”⁶² Érdekes és jelzésértékű, hogy nem a tudósító újságíró minősítése (miszerint a résztvevők zöme „csőcselék”) háborítja fel, hanem Schröder csirkefogózása. A lap következő számában a teljes pártszervezet kiáll a nyilatkozó és a nyilatkozat tartalma mellett. A „vérig sértett munkások” elhatározták, hogy „méltó válaszbán részesítik a polgármester íródeákját”, ezért nyilvános népgyűlést

tartanak az Ipar vendéglő nagytermében. Az eseményről beszámoló tudósítás⁶³ kiemeli, hogy azon a munkásság igen nagy létszámmal vett részt.

Göndör Ferenc, Salgó Sándor és Szalma István felzólalásai után, amelyek a már megszokott személyeskedő hangnemben zajlottak, szót kapott Schröder is, aki meglehetősen egykedvűen tűrte a becsületsértésszámba menő mondatokat.⁶⁴ Ezek idézésénél számunkra most fontosabb annak rögzítése, hogy a felháborodás a város „polgárait” kevésbé mozgósította, ezzel szemben megfelelő alkalmat teremtett a szociáldemokrata párt városi jelenlétének igazolására. A népgyűlés elnöke, a tiltakozásban rejlő lehetőség felismerője Peinhoffer Lajos, jegyzője Tóth Lajos, a záró összefoglaló és a határozati javaslat megfogalmazó előterjesztője Kovács Miksa szociáldemokrata párttitkár volt, akik pár év múltával, 1919-ben a Tanácsköztársaság idején vezető funkciókat töltöttek be.⁶⁵

A következő, 1910-es évet a kaposvári sajtó „háborús esztendeje”-ként jellemezte a kor sajtótörténetének kortárs bemutatója.⁶⁶

A Somogyvármegye február 6-i számában ad hírt arról, hogy Kaposi Bors címmel Göndör Ferenc szerkesztésében, Salgó Sándor közreműködésével új, „humorisztikus” hetilap indul. Az előfizetőket toborzó folyamatos felhívások hangsúlyozzák: „az a célja, hogy a kaposvári társadalmi életbe vidámságot, jókedvet vigyen”, „a szatíra szemüvegén keresztül szemléli ennek a városnak és ennek a vármegyének társadalmi életét. — Ez a szatíra azonban kedves akar lenni és sohasem bántó. A »Kaposi Bors« senkinek sem lesz ellensége, mert azt akarja, hogy mindenki a barátja legyen.”⁶⁷ A szándék nem egyezett a megvalósulással.

Február 27-én megszűnik a Kaposvári Hírlap. Az utolsó számában így indokol: „A Kaposvári Hírlap egyesülés mint ilyen a mai nappal feloszlott, de a lapot koránsem [sic!] politikai okok miatt szünteti meg”, ami nem kismértékű szépítése a valós helyzetnek, a „függetlenségi” térvessztésének.⁶⁸ A Somogyvármegye öt egymást követő számában ugyanazzal a címmel „meséli el történetét és kimúlását”.⁶⁹

63 A munkásság büntet. Somogyvármegye, 1909. november 30. 1–4.

64 Mások mellett elhangzott, hogy „döglött nyulat hord a nyakán”, nyúlprémes gallérú kabátjára utalva, és nyíltan alkoholistának nevezték.

65 Peinhoffer Lajos (1880–1945) szabó, a szabómunkások szakszervezetének sajtómeilybízottja, a Kaposvári Munkástanács, majd 1919. március 10-én annak a háromtagú direktóriumnak tagja, amelyik Tallián Andor főjegyzőtől átveszi a megye irányítását. A kommun bukáását követően háromévi börtönbüntetésre ítélték. Tóth Lajos (1878–1919) nyomdász, direktóriumi tag; Szalma István (1886–1919) nyomdász, a Somogy vármegyei munkástanács intézőbizottságának elnöke; Kovács Miksa (1878–1938) kárpitos, Párizsba menekült.

66 Sebők Jenő: Somogygye húszéves hírlaptörténete. Uj-Somogy, 1924. december 25. 4–5.

67 Uj lap Kaposváron. Somogyvármegye, 1910. február 6. 4.

68 A közönséghez. Kaposvári Hírlap, 1910. február 27. 1.

69 A „Kaposvári Hírlap” születése, élete és halála. Somogyvármegye, 1910. március 1. 3.; március 2. 4.; március 3. 3.; március 4. 3.; március 5. 4. A sorozat ezzel a két mondattal zárul: „Vége van, nincs tovább! Kurucok jojcakát!”

59 A polgárság ítél. Somogyvármegye, 1909. november 23. 1–4.

60 A kis „Táncscs” Miskák. Kaposvári Hírlap, 1909. november 23. 3–4.

61 S[chröder] B[éla]: Csirkefogó gyűlés. Uo. 4.

62 Peinhoffer Lajos: A legnagyobb csirkefogóról. Somogyvármegye, 1909. november 24. 5–6.

Március 7-én új tényezőként megalakul a kaposvári kerületi nemzeti munkapárt. Elnöke Márffy Emil, alelnökök Csorba Ede és Szabó Kálmán.⁷⁰ Ettől kezdve a Somogyvármegye a munkapárthoz közelített.

Az önmagát társadalmi hetilapként meghatározó Kaposi Bors első száma február 26-án jelent meg, de egy hónap elteltével, március végére már olyan felháborodást váltott ki, hogy a közös háttérrel rendelkező Kaposi Bors és Somogyvármegye ellen társadalmi bojkottot szerveztek, mert az „élclapban” Göndör lényegében ugyanott folytatta, ahol korábbi lapjánál abbahagyta. Nem volt lényegi különbség a kettő között. A Somogyvármegye így értékeli a helyzetet: „Néhány megbántott ember fölforgatott társadalmi békéről beszél itt Kaposváron és e hatásosan hangzó jelszó alatt a legbőszebb hadjáratot indította meg ellenünk. Értekezletre hívták meg a polgárságot, hogy ítéletet mondjon fölöttünk. [...] De nem tagadjuk azt sem, hogy ahol azt láttuk, hogy egyesek részéről támadás intézettel a közérdek ellen, ott bennünk legelszántabb harcosát találta meg a közérdek. Sújtó szavunk ilyenkor lehetett kíméletlen, talán kissé rikító, túlélés is, de igazságtalan nem volt soha. A személyeket csak ténykedéseik miatt bíráltuk meg.”⁷¹

Az értekezleten, amelyen Németh István polgármester elnökölt, nagy vitát követően határozati javaslat benyújtására került sor, amelyet annak ellenére, hogy nyilvánvalóan sokak érdekét sértette, végül is elfogadtak.

„Lelkünk mélyében fölháborodva elhatároztuk és megfogadjuk:

1. Hogy sem a Somogyvármegye című napilapra, sem a Kaposi Bors-ra elő nem fizetünk, netáni előfizetésünket megszüntetjük, ezen két lap egyes számait meg nem vesszük, a Somogyvármegye nyomdájában nem hirdetünk, sem nyomatunk, s semmit onnét be nem szerzünk.
2. Olyan kereskedőnél és iparosnál, aki a Somogyvármegye című napilapban, avagy a Kaposi Bors-ban hirdet, aki a Somogyvármegye nyomda és lapkiadó részvénytársaságnál nyomtatványokat szerez be, aki ezen két lapot árusítja, nem vásárolunk.
3. Olyan vendéglőbe, vagy kávéházba, amelyik ezt a két lapot tartja, kihordóit bebocsátja, nem járunk, s minden társadalmi egyesület ezen ülésekből fölkérünk, hogy eme két lap előfizetését és elfogadását nyomban beszüntetni szíveskedjenek.”⁷²

Miután a város képviselő-testülete is elfogadta az értekezleten hozott határozatot, azt a vármegye, mint törvényelleneset megsemmisítette. Németh István fellebbezett. Decemberben a belügyminiszter hozta meg a végső döntést, a vármegyének adva igazat. Az ügy lezá-

rásáig azonban fontos változások történtek. Feltehetően a Somogyvármegye előfizetőinek lehetséges csökkenése indította arra Salgó Sándort és Göndör Ferencet, hogy az eseményeket követően alig egy hónap elteltével, a legnagyobb békességgel elváljanak egymástól. „Újságíró-erőm minden atomja ennek az újságnak a közönségét szolgálta. Minden lelkesedésem ezé a közönségé volt. [...] Mindig hűséges bajtárs voltam azoknak, akikkel együtt harcoltam idáig. Ma elváltak az útjaink. Én megyek a magam portájára felé, a magam külön útján. A kaposvári közönségtől tehát nem búcsúzom. Attól nem válok meg. A távozásom csak ennek a helynek szól, ahol különben mindenkor szeretet övezett engem és ahonnan a legszívesebb emlékekkel indulok el a magam útjára. [...] Csak a helyben történik némi változás, a közönség a régi, a kipróbált marad. Én szeretetet ajánlok föl és szeretetet kérek”⁷³ – írja Göndör. A Somogyvármegye is tudatja, „a lap társszerkesztője a mai napon kivált szerkesztőségünk kötelékéből, hogy értékes hírlapírói tevékenységét ezentúl egészen saját lapjának, a Kaposi Bors szerkesztésének szentelhesse, amely már legközelebb politikai élclappá alakul át. Göndör Ferenc távozása érzékeny vesztesége a Somogyvármegyének, mert nagy erősségünk volt eddig az ő igazán rendkívüli, fényes tehetsége, amely az írásművészet legszebb, legszínesebb formáival lépett nap-nap után a közönség elé. De amikor Göndör Ferenc eltávozik a mi meleg otthonunkból, ahol mindenkor lelkes testvérünk volt a munkában, egyúttal ígéretét bírjuk, hogy ez a szakadás nem jelenti a végleges elválást, mert írásaival azért a jövőben is, amikor csak lehet, vissza-vissza fog térni a Somogyvármegye hasábjaira.”⁷⁴

Július 24-én megszűnik a Kaposi Bors, utolsó számában szerkesztője talányosan búcsúzik: „A Kaposi Borsra az ellenségei sem foghatják rá, hogy megszületése pillanatától fogva nem élvezte a közönség tüntető támogatását, lelkes érdeklődés kísérte a Kaposi Bors minden lépését és az a hitünk, hogy most, amikor ravatalra terítjük önmagunkat nem sereglenek körülöttünk sirató nénikék és a mi halálunk nem borítja gyászba az emberiséget.”⁷⁵

Augusztus 7-én megjelenik „utóda”, a Somogyi Napló politikai napilap, főszerkesztője dr. Szőnyi Hugó⁷⁶, felelős szerkesztője Göndör Ferenc, akit egy korábbi feljelentés alapján szeptember 22-én a pécsi esküdtbíróság nyolc nap fogházbüntetésre ítélt sajtó útján elkövetett becsületsértésért.⁷⁷ Tényként kell megállapítanunk, hogy valamennyi kaposvári hírlapíró közül őt perelték be és ítélték is el a legtöbbször. Valamennyi eset bemutatása nem célom.

Az új lap október 2-án, vasárnap, megágyazva az aznapra tervezett választójogi nagygyűlésnek, „tematikusan” számmal jelentkezik. Göndör felkérésére küldték el írásaikat: Jászi Oszkár (Harc a választójogért), Zigány

70 A felsorolt személyek: Márffy Emil (1847–1920) földbirtokos, főrendiházi tag, Somogy vármegye törvényhatósági bizottságának tagja, a Mezőgazdasági Ipari Rt. igazgatója; Csorba Ede (1847–1911) tanácsos, a Somogy Megyei Takarékpénztár vezérigazgatója; Szabó Kálmán (1839–1923) ügyvéd, 1881. augusztus 10. és 1883. február 3. között Kaposvár polgármestere, ezt követően a kaposvári kerület országgyűlési képviselője.

71 Hol az igazság? Somogyvármegye, 1910. március 24. 4.

72 A „Somogyvármegye” bojkottálása. Somogyi Hírlap, 1910. március 26. 2–3; Ítéleznek a terroristák. Somogyvármegye, 1910. március 26. 1–2.

73 Vasárnapi följegyzések. Somogyvármegye, 1910. április 24. 1–2.

74 Szerkesztőségünk. Somogyvármegye, 1910. április 24. 5.

75 Göndör Ferenc: Hattyúdál. Kaposi Bors, 1910. július 24. 1.

76 Szőnyi Hugó dr. (1881–1944) ügyvéd. A Kaposvári Bank Rt. ügyvezető igazgatója, a Kaposvári Segélyszövetkezet igazgatója, a „Berzsenyi” Szabadkőműves-páholy mester fokozatú tagja. A kaposvári szabadkőművességről részletesen: Gáspár 2012.

77 Göndör Ferenc: Elítéltek. Somogyi Napló, 1910. szeptember 22. 1–2.; Kovács József képviselősége. Somogyvármegye, 1910. szeptember 21. 3–4.

Zoltán (A választójogi reform és a nemzetiségi mumus), Oszmann Aurél dr. (A mi célunk), Goitein Gábor dr. (Állam és részvénytársaság), egy „p. i.” monogrammal jelölt szerző (Választójogot a nőknek), Kertész Béla (Választók és a választójog), Berényi Ármin dr. (Megjegyzések), Faber Oszkár (A választójog és a klerikalizmus).⁷⁸ A Somogyi Napló következő számában részletesen beszámol az esemény menetéről, teljes terjedelmükben idézi az elhangzott beszédeket. Az elfogadott határozati javaslat kimondta: „A Kaposvárott 1910. október 2-án pártkülönbség nélkül egybegyűlt, nagy polgári népgyűlés az általános, egyenlő, titkos választójognak törvénybe iktatását az állam elodázhatatlanul sürgős feladatának tekinti [...]. Kaposvár város progresszív gondolkodású polgárságának nagygyűlése kimondja, hogy csatlakozik az általános, egyenlő, titkos választójog országos szövetségéhez és kérvénnyel fordul a magyar országgyűlés képviselőházához, az általános, egyenlő, titkos választójognak minden más parlamenti munka megelőzésével való tűzése és törvénybe iktatása iránt.”⁷⁹ A nagygyűlés megalakította az országos választójogi liga kaposvári fiókját, és annak elnökekül dr. Oszmann Aurélt egyhangúlag megválasztotta. Az esemény sikeres lebonyolítása bizonyítja, hogy a szerkesztők komoly kapcsolatokkal rendelkeztek a választójogi mozgalom meghatározó személyiségei körében.

Nem kellett sok időnek elteltie ahhoz, hogy a „békés és csendes” különváltást követően az egykori munkatársak ellentétei megjelenjenek. Első megnyilvánulásként a Somogyi Hírlap október 6-án korrigálja laptársa egyik tudósítását.⁸⁰ A Somogyvármegye novemberben már keményebb hangnemben reagál:

„Lágy, fuvola hangon, szordinós húrokon zengett most már a nóta a toronyaljáról. Szelíd újság, félhivatalos újság lett. Gyanús buzgalommal védte a tekintetes városi tanácsot és a nemrég még agyoncsépett, lehurrogott képviselőtestületet is a legmelegebb szimpátiával vette körül. Csak a »Somogyvármegye« nem engedett. Tovább szórta a harag tűzét s jobb ügyhöz méltó buzgalommal csepegtet szelíd

laptársait. Mit tesz ilyenkor a tanács? A megszelídült lapokat meginvitálta a közgyűlésterembe, fölbátorította a kritikára, mert hát ők nem félnek a dicsérő kritikától. A kaposvári enfan terriblt [fenegyereket, G. F.], a »Somogyvármegye«-t továbbra is kitiltották a toronyalja alól. Megbélyegezték, máglyán való elégetésre, örökös kárhözatra ítélték. A szelíd laptársak vérző szívvel járták az indus hadi táncot a »Somogyvármegye« tetemei fölött.”⁸¹

Október 27-én Göndör feleségül veszi Pogány Ilonkát, Pollák József kaposvári szénkereskedő lányát.⁸² El kell oszlatnunk tehát azt a közkeletű tévedést, miszerint felesége a kommun hírhedt népbiztosának, Pogány Józsefnek nővére volt.⁸³ Házassága tragikusan fiatalon elhunyt feleségével mindvégig harmonikus maradt.

Novemberben aztán Salgó és Göndör között kirobant a köztük volt talán legnagyobb vita. Az előzményei egy két év előtti, Bereczk Sándor⁸⁴ városi főmérnök ellen a Somogyvármegyeében megjelent, Kuton (gyakorta Kúton) Béla által írt cikkhez vezetnek vissza⁸⁵, amelynek állításaiért Bereczk sajtó útján elkövetett rágalmazás miatt sajtópert indított.⁸⁶ Ennek nyomán az újságíró április elején Szombathelyre költözik, és a Vas megyei Napló munkatársa lesz.

A pécsi bírósági tárgyaláson Kuton a maga védelmében beszámol arról, hogy őt nemcsak ennek a cikknek, de több más támadó tartalmának a megírására is Darnay Béla, a Somogyvármegye kiadótulajdonosa és Salgó Sándor, a lap felelős szerkesztője kényszerítette. Elmondja, hogy az informálójá dr. Varga Lajos (egykori városi, a per idején már marosvásárhelyi) rendőrkapitány volt. A per lefolyását nem részletezzük, csak a végeredménye a fontos számunkra: Bereczket tisztázzák a hamis vádak alól, Kutont is felmentik, ami egyértelműen a lap felelősségének megállapítása. A perben elhangzott, Salgóra nézve hátrányos vallomását a város képviselő-testületi ülésén felolvasták, a hatalmas felháborodás nyomán határozat született, hogy azt nyomtatott formában terjeszteni fogják. A lap számára erkölcsileg, és az előfizetők számának esetleges csökkenése miatt, anyagilag is rendkívül kellemetlen, káros helyzet kivédésére, annak ellensúlyozására jelenik meg a felelős szerkesztő „leleplező”, agresszív, támadó válasza:

„...A cikk kiadását, amikor Kúton Béla annak kézírását nekem átadta, a leghatározottabban megtagadtam. Kúton Béla égre földre esküdözött, becsületszavával erősítette,

78 Harc a választójogért. Somogyi Napló, 1910. október 2. 1–4.

Jászi Oszkár (1875–1957) politikus, a Károlyi-kormány tárca nélküli minisztere, a Huszadik Század szerkesztője, a „Martinovics” Szabadkőműves-páholy alapító tagja, főmestere; Zsigány Zoltán (1864–1921), a radikális tanítómozgalom egyik vezetője, a Huszadik Század szerkesztőbizottságának tagja, a Galilei Kör szervezője, a „Martinovics” Szabadkőműves-páholy alapító tagja, főmestere; Oszmann Aurél dr. (1879–1957) ügyvéd, a Jászi Oszkár vezette Országos Radikális Párt tagja, a „Berzsenyi” Szabadkőműves-páholy mester fokozatú tagja, 1914–1915-ben annak titkára; Goitein Gábor dr. (1885–1963) ügyvéd, 1918-ban a Nemzeti Tanács városi bizottságának egyik elnöke, a „Berzsenyi” Szabadkőműves-páholy mester fokozatú tagja; Kertész Béla (1866–1918) kereskedő, a kaposvári demokrata kör elnöke, a Berzsenyi-páholy alapító, mester fokozatú tagja; Berényi Ármin dr. (1857–1937) ügyvéd, 1918-ban a gyulai Nemzeti Tanács radikális párti elnöke; Faber Oszkár (1879–1945), korábban papnövendék, majd ateista, a Galilei Kör előadója, a „Martinovics” Szabadkőműves-páholy tagja. A Tanácsköztársaság alatt az Országos Vallásügyi Likvidáló Bizottság elnöke. A kommun bukása után 14 évi fogházbüntetésre ítélik, de fogolycseré során Moszkvába kerül, ahonnan agitációs munkára Németországba küldték. Antifasiszta tevékenység miatt Ausztriában meggyilkolták.

79 Kaposvár a választójogért. Somogyi Napló, 1910. október 4. 1–3. A határozat indokló része és az elhangzott beszédek idézése terjedelmi korlátok miatt marad el.

80 Zavarok egy fertőtlenítés körül. Somogyvármegye, 1910. október 5. 3.; Éjjel a járványkórházban. Somogyi Hírlap, 1910. október 6. 3.

81 Hangok a kaposvári sajtóról. Vélemény a megszelídülésekről. Somogyvármegye, 1910. november 30. 3.

82 Házasság. Somogyvármegye, 1910. október 28. 4.

83 Megerősíti állításunkat felesége édesapjának gyászjelentése: „Pollák Józsefné szül. Schön Irma a maga és gyermekei: dr. Pogány Jenő segédorvos (orosz fogságban), Pogány Ilonka és férje Göndör Ferenc, Pogány Bandi cadett (hadbavonult), valamint kis unokája Göndör Miklós [...] mélyseges szomorúsággal tudatja forrón szeretett férje Pollák József úrnak f. hó 26-án délután 5 órakor, hosszas betegség után, 57 éves korában történt csendes elhunytát.” Somogyvármegye, 1916. január 28. 5.

84 Bereczk Sándor (1856–1945) mérnöki tevékenysége Kaposvár legdinamikusabb fejlődésének időszakára esett. A helytörténeti kutatók számára „alaplúnak” számít a Kaposvár rendezett tanácsú város történetét és fejlődését ismertető kötete (Bereczk 1925). Napjainkban utca és városfejlesztési program viseli nevét.

85 Kuton Béla: Súlyos vád a városi mérnök ellen. Somogyvármegye, 1908. november 29. 4.

86 A városi főmérnök sajtópere. Somogyvármegye, 1909. március 14. 7.

hogy a cikkhez az anyagot a legmegbízhatóbb helyről, szavahihehető, előkelő férfiútól kapta [...]. Megmondta az illető előkelő férfiú nevét is, aki informálta őt és újlag, most már több tanú jelenlétében jelentette ki becsületszavára, hogy a cikk anyagáról a legmegbízhatóbb helyen informálták őt. Ily előzmények után a cikk másnap megjelent a »Somogyvármegye«-ben.”

Salgó Sándor nem fukarkodik az eszközökkel Kuton szavahihehetőségének megingatására, azt sejtetve, hogy Bereczk ügyvédje (akivel Salgónak már korábban volt nézeteltérése) azzal kényszerítette Kutont hamis vallomásra, hogy így elfogadják majd bocsánatkérését, és megússza az elítélést. Állítja, a laptól is megszökött (ami nyilván nem igaz, mert maga a lap közölte, hogy új helyre szerződött), és közli, hogy „Szombathelyen, a vármegyei székház iktatóhivatalában bélyeglopáson csípték meg. A bélyegeket a hivatalos aktákból lopta ki. Amikor gazságát leleplezték nyomtalanul elpárolgott, elűnt Szombathelyről. [...] Ha nem ismerném Kuton Béla egyéb gazságait, úgy most nyíltan azt hirdetném erről az erkölcsi fertőben fetregő alakról, hogy nem gazember, hanem örült. De nem, Kuton Béla nem örült, hanem a legcinikusabb gazemberek igazi prototípusa.”⁸⁷

Kuton vallomásának nyomtatott terjesztése a rendőrkapitány sértő szövegkörnyezetbe kerülésével járt, ezért megfellebbezte a határozatot. A november 7-i megyegyűlés állandó választmánya megoldásként azt javasolta, hogy a képviselő-testület már végrehajtott határozatát semmisítse meg, és a méltatlanul meghurcolt Varga Lajosnak úgy szolgáltatassanak elégtételt, hogy a megsemmisítő határozatot a város költségén nyomassák ki, és küldjék el minden hová, ahová a korábbi határozatot elküldték. Hatalmas vita alakult ki, amely kevésbé a Varga-üggyel, de döntő súllyal a Somogyvármegye elítélésével foglalkozott. Végül Somogy vármegye törvényhatósága az állandó választmány javaslatával szemben jóváhagyja Kaposvár város korábbi határozatát. A vita egyik különösen aktív résztvevője, Szabados Imre⁸⁸ így összegzett: „Kérem különösen hangsúlyozni, hogy mi Varga Lajost a legtávolabbról sem akartuk megbántani. Mi a Somogyvármegyével akartunk leszámolni, s tegnap a vármegyezházán nem a Varga Lajos, hanem a Somogyvármegye ügye bukott meg.”⁸⁹

Göndör diadalittasan tudósít, Salgó Sándor azonnal válaszol: „akik ismerik Göndör Ferenc egykori viszonyát a Somogyvármegye szerkesztőségéhez, bizonyosan az undor egy nemével olvasták tegnap Göndör Ferenc lapját, amely a lehető legdurvább támadást intézte a Somogyvármegye ellen. Az alkalmat ehhez Göndörnek a vármegyei közgyűlésen lezajlott ama vita szolgáltatta, amely az orvul megtámadott Varga Lajos dr. marosvásárhelyi rendőrfőkapitány föllebbezése körül támadt. [...] Göndör Ferenc az ő sze-

líd újságjában megütköző nyájassággal, szinte selymes figyelemmel és gondossággal keresi folyton mindazok jóindulatát, kegyét, barátságát, akiket annak előtte ádáz szenvedélyességgel támadott a Somogyvármegyében. És azt maga Göndör is bevallotta már, hogy ezt soha mások kezéből vette, hanem mindig saját legjobb meggyőződése szerint. Cirógató kézzel vette nagylelkű pártfogásába a szelíd újságja a polgármestert, a függetlenségi párt képzelt nagyjait, a városi főjegyzőt, a tanácsosokat, mindenkit, akiben csak előfizetőt sejtett Göndör élenként működő, fiatalos fantáziája.

Való igaz, hogy a Somogyvármegye gyakran erős hangon mondott véleményt, olyanon, amely nem nyerte meg mindenki szimpátiáját. Igaz, mi nem is kerestük mindig a szimpátiákat, de még igazabb az, hogy ezt a hangot Göndör Ferenc kezdte meghonosítani a kaposvári sajtóban. Amikor a bojkott-komédia dühöngött, a lármás tábor béke-követet küldött a Somogyvármegyéhez, azzal az üzenettel, hogy nyomban leszerelnek, ha Göndör Ferencet elbocsájtjuk a Somogyvármegye kötelékéből, mert egyedül ő az oka a nagy ingerültségnek és fölháborodásnak. Mi a béke-követet azzal a rideg válasszal utasítottuk vissza, hogy a legutolsó kis szedőgyereket sem bocsájtjuk el a bojkott komédiások kedvéért”⁹⁰, utal az egykori munkatárs halátlanságára.

Göndör önéreztetesen utasítja vissza (és cáfolja) azt a vádat, hogy miatta és vele lett annak idején a Somogyvármegye olyan vagdalkozó lappá, ami az emlékezetes bojkottmozgalmat kiváltotta. Emlékezteti Salgót (aki szerinte nem más, mint egy második Kuton Béla), hogy „Amikor én Budapestről, ahol tisztességes újságírói pozícióban voltam, lejöttem Kaposvárra, akkor az én kollégáim, éppen a képviselő-testület ellen intézett durva támadásaik miatt, már régen fönn kukorékolnak a városháza karzatán; éppen akkor viharzott le a Somogyvármegyénél a Kuton-korszak, a tónuson tehát ekkor már rontani aligha lehetett. Ellenben nekem meglehetősen nehéz feladatomból volt, mert az atléta Schröder Bélával szemben kellett megvédelmeznem a Somogyvármegyét és Önt, kedves szerkesztő úr.”⁹¹

Elfogadhatjuk a védekezését, nem rontotta, de ténykedésével fenntartotta és szította az ellentét lángjait.

Az ügy csak 1911. február elején zárult le, amikor Varga dr. újabb fellebbezésére a belügyminiszter a november 7-i közgyűlés határozatát megsemmisítette, és arra utasította Somogy vármegye törvényhatóságát, hogy Varga Lajos dr. ügyében újabb, érdemleges határozatot hozzon. A közgyűlés most már nagy többséggel elfogadta az állandó választmány javaslatát, amely a Varga Lajos dr. és a Somogyvármegye ellen hozott határozat megsemmisítését mondta ki, és egyben arra kötelezte a képviselő-testületet, hogy a „közgyűlés határozatát éppúgy, mint annak idején saját orvttámadó, törvénytelen határozatát nyomassák ki és küldjék el mindazoknak, akiket annak idején orvttámadó, törvénytelen diadaláról annyi kéjjel és gyönyörrel értesített a félrevezetett képviselőtestület”. Ezek után most

87 Salgó Sándor: A bélyegtolvaj leleplez. Somogyvármegye, 1910. június 25. 1–2.

88 Szabados Imre (1861–1914) gyógyszerész 1901-ben választották meg az önkéntes tűzoltóegylet parancsnokává, 1907-től a hivatásos tűzoltóság parancsnoka lett. Aktív közéleti szereplő. A Somogyvármegye egyik legnagyobb bírálója, ezért céltábla lett, csak „nyugalmasított köztisztasági ellentengernagy” néven emlegették, abból adódóan, hogy az utcák locsolása egykor a tűzoltóság feladata volt.

89 Göndör Ferenc: Vihar a megyegyűlésen. Somogyi Napló, 1910. november 9. 1–3.

90 Salgó Sándor: Válasz egy kirohanásra. Somogyvármegye, 1910. november 10. 1–2.

91 Göndör Ferenc: Kuton Béla NO. II. Somogyi Napló, 1910. november 11. 1–2.

már a Somogyvármegyéé a diadal, amit a lap címdalán végigfutó, hosszú című írásában ünnepel.⁹²

December elején a képviselő-testület ismét napirendjére tűzte a lapok karzatra való „száműzetésének” ügyét. Nagy vitát és szavazást követően olyan döntést fogadtak el, hogy ha a helyi lapok kellő elégtételt nyújtanak a többször megbántott képviselő-testületnek, akkor helyet ad nekik a közgyűlési teremben. „A Somogyvármegye elégtételére azonban a képviselőtestület nem reflektál, mert ezt az újságot, amely olyan sokat vétett, semmi esetre sem engedik le a közgyűlési terembe. A képviselőtestület ezzel súlyosan megbélyegezte laptársunkat, de a szigorú ítéleten, a lesújtó büntetésen csodálkozni nemigen lehet, mert a végnélküli kíméletlen provokációk természetes következménye a megtorlás” – írja elégedetten tudósításában a Somogyi Napló.⁹³

Ugyanezen a napon a Somogyvármegye is értékeli a képviselő-testület döntését: „Fönnmaradunk tehát továbbra is a karzaton. Minden szegyenkezés nélkül, sőt valami büszke önérzettel fogjuk teljesíteni itt is becsületes hírlapírói kötelességünket, mert a száműzetés nemcsak tréfás formában, de valóban is magasra helyezi a Somogyvármegyét. Ez a száműzetés őszinte, büszke hirdetője a mi megalkuvást nem ismerő függetlenségünknek. Csöppnyi hajlandóság sem él bennünk, hogy akár egyesektől, akár a képviselőtestület összeségétől valaha is bocsánatot kérjünk. Amik eddig a Somogyvármegye hasábjain megíródtak, az mind tudatosan íródott meg úgy.”⁹⁴

Az év utolsó napjaiban még kölcsönösen megfenyegetik egymást, „szükség esetén” akár tettelegességet is beígérve a másiknak.

A következő év első két hónapja számos kisebb, már megszokottnak tekinthető pengeváltást hoz. Március 22-én a Somogyvármegye leleplező „tudósításban” számol be arról, hogy a Somogyi Napló Rt. vezérigazgatója, Szabados Imre engedély nélkül magtárat épített a Korona utca (ma Ady Endre utca) 10. szám alatti ház udvarán. Az építkezés kivitelezője ugyanaz a társaság (a Melocco cég), amelyiknek feladata az új színház felépítése, és amelyik nem kis részben Szabados törvényhatósági bizottsági tag támogatásának köszönhetette a megbízást. Miközben (vagy talán éppen ezért) a színházi építkezés jelentősen késik, aközben a magtár építése gyorsan halad.⁹⁵ A következő nap megérkezik a Somogyi Napló válasza: „a Korona utcában nem magtár épül Szabadosnak, hanem igenis épül gyorsan és lehadzudhatatlanul a Somogyi Napló emeletes, szép háza, a mi kényelmes, új otthonunk. A Somogyi Napló szerkesztősége, kiadóhivatala és nagyarányú, egyre bővülő nyomdája részére emeletes, új ház épül a Korona-gyógyszertár udvarán és május elsején mi már kényelmesen berendezett, kedves, új otthonunkban, fokozott technikai eszközökkel fölfegyverkezve folytatjuk becsületes, eredményes munkánkat, mindenkitől s így a

Magyar Banktól is függetlenül.”⁹⁶

A nagyszabású fejlesztés bejelentését követően feltehetően villámcsapásként érthette a lap részvényeseit, amikor október 3-án a rendkívüli közgyűlésen Szabados Imre vezérigazgató bejelentette, hogy a részvénytőke 35 százaléka már „elúszott”, és hogy mindennek a Somogyi Napló volt az okozója, amely a tömeges bocsánatkérések árán sem tudott a közönség szeretetétbe férközni. Az alaptőke elapadása miatt a közgyűlés kimondta a lap október 15-ével történő megszüntetését. Göndör Ferenc ezt nem szeretné, ezért felajánlja a lap átvételét, egyúttal fölhatalmazást kér arra, hogy a Somogyi Napló soron következő számában megírhasa, hogy ő miért válik ki a részvénytársaság kötelékéből.

Október 5-én így indokol: „A Somogyi Napló megindulása első pillanatától kezdve radikális ellenzéki újság. A politikai viszonyok elfajulásával természetesen egyre élesebb lett a mi lapunk ellenzéki hangja. A részvénytársaság igazgatóságának túlnyomó többsége viszont a munkapárt híve. Ezek az urak érthető módon kifogásolták a Somogyi Napló politikai irányát. Ezeket a folyton megismétlődő kifogásokat sem Szőnyi Hugó dr. főszerkesztő, sem én nem respektáltuk. De mert el kellett ismernem, hogy a munkapárti részvényeseknek a saját szempontjukból tökéletesen igazuk van, megtettem az ajánlatomat, hogy a Somogyi Naplót én kiváltom a részvénytársaság kötelékéből és mint ahogy kezdtem is, magam folytatom tovább a lap kiadását. A részvénytársaság tegnap tartott közgyűlésén az én ajánlatomat elfogadja és így a Somogyi Napló ma már mindenkitől teljesen függetlenül, fokozott erővel és harci kedvvel folytatja tovább a küzdelmet.”⁹⁷

A Somogyvármegye beszámol a közgyűlésen történetekről, és diadalittasan jelenti: a Somogyi Naplót október 15-én beszüntetik.⁹⁸

Nem késik a visszavágás: Göndör 14 pontban (kérdeként álcázott állításban) rántja le a leplet az „erkölcstelen” Somogyvármegyéről, e mellett keresetlen szavakkal minősíti a konkurenciát: „aki mást állít, mint amit a Somogyi Napló megírt, az hitvány, megpofozni való aljas csirkefogó és rágalmazó gazember!”⁹⁹ A nagyhangú kijelentés ellenére november közepétől az addigi nyolc-, de gyakorta tizenkét oldalas lap négy oldal terjedelműre zsugorodik, annak is közel a fele hirdetés.

December 2-án megállapodás születik arról, hogy december 4-étől visszakerül a lap kiadása a Somogyi Napló Rt.-hez. A következő számban Göndör elbúcsúzik, magyarázva az okokat: „nekem már nincsen több pénzem. A prózai magyarázat tehát az, hogy anyagi eszközök hiányában nem tudom többé megóvni a Somogyi Naplót

92 A polgármester visszavert orvtámadása. Somogyvármegye, 1911. február 7. 1–2.

93 A sajtó és a képviselőtestület. Somogyi Napló, 1910. december 3. 3–4.

94 Salgó Sándor: A karzaton maradunk!... Somogyvármegye, 1910. december 3. 1–2.

95 Kihágtott a Melocco-társaság. Somogyvármegye, 1911. március 22. 3.

96 Épül a Somogyi Napló háza. Somogyi Napló, 1911. március 23. 3. A „Magyar Banktól függetlenül” kitétel arra utal, hogy az év elejétől a városban bankfiókot nyitó Magyar Bank és Kereskedelmi Rt. első üzleti kapcsolatát a Somogyvármegye kiadóhivatalával létesítette. A Somogyvármegye ugyanettől kezdve az állandó „megtámasztó MI HÁZUNK” [sic!] megbélyegző kifejezéssel illette laptársát.

97 Göndör Ferenc: A közönséghez! Somogyi Napló, 1911. október 5. 1.

98 A „Somogyi Napló” r. t. válsága. Somogyvármegye, 1911. október 5. 2–3.

99 Göndör Ferenc: Darnayék temetnek. Somogyi Napló, 1911. október 6. 3.

függetlenségét. [...] Valamit a búcsú percében még szépszámú ellenségeimnek is el kell ismerniük: lehettem én elfogult, lehettem szenvedélyes, sőt lehettem igazságtalan is, de mindenkor jóhiszemű és tisztességes voltam. Most, a harcok tüzeiben is ragyogó tisztán megőrzött újságíró-tollamat elviszem magammal a magyar fővárosba, ahol tán szélesebb területek állnak előttem.”¹⁰⁰ Számosan voltak az akkori Kaposváron, akik ezt a kijelentését vitatták.

A terv szerint a lapot az eddigi segédszerkesztő viszi tovább, de csak egyetlen alkalommal jelenik meg azon az új felelős szerkesztő, Hajnal Gyula neve, mert Szabados Imre, a részvénytársaság intézkedési joggal megbízott vezérigazgatója még aznap letiltja a következő, másnap megjelenést. Így ért véget egy történet.¹⁰¹

Pontosabban mégsem. Két évvel később Göndör még egy – akkor utolsónak gondolt – három oldalon áthúzódo „elbocsátó szép üzenet”-et küld Kaposvárra. „Amikor kiszakítva magam egy másik világból, kihűlvé és nyugodalmas érzésekkel végig sétálok itt a Fő-utcán, az Erzsébet úton, a Korona-utcán és a Zárda-utcán, úgy elcsudálkozom magamban. Mi izgatott itt téged olyan nagyon? – kérdezem magamtól. Miért lelkesedtél, miért haragudtál, miért verekedtél, miért purifikáltál te itt annyit? Miért voltál itt olyan fanatikus, miért voltál olyan szigorú? Egyáltalán mit kerestél te itt és mi lelt téged itt? Körülzsonganak a kérdések, telezúgják a fületem és kicsúfolnak engem. Mert nem tudok felelni rájuk, mert értetlenül bámulok magam elé és keresem azt az elszánt, borzas fiút, aki valamikor itt mámoros fejjel kereste az igazságot és annyi sok zavart csinált, olyan nagy lármát csapott. Keresem azt a rajongó, bolond fiút és nem találom és kinevetem. Bolondság volt.”¹⁰²

Utószó

Évekkel ezután ismét találkozunk vele a Somogyi Hírlap címoldalán, amikor 1918. december 11–12. éjszakájának halálos áldozatot is követelő kaposvári történéseiről ír. Beszédes és Göndör következő évekbeli magatartásának előrejelzése, ahogy politikai céloknak megfelelően alakul, „formálódik” cikkeiben az esemény minősítése.

„... nem történt egyéb (!, G. F.) mint hogy somogymegyei magyar katonák megvadult ösztönei csaponghattak szabadon egyetlen éjszakán. Tíz órán keresztül lehetett szabadon lövöldözni, betörni, fosztogatni anélkül, hogy katonai, rendőri hatóság, vagy bárki útjába próbált volna állni a veszett csőcseléknek. Elszomorítóbb dolgot elképzelni sem lehet, mint hogy egy ilyen szörnyű, négy és féléves háború után, magyar katonák ahelyett, hogy örülnének a békének, és az amúgy is borús magyar jövőt igyekeznének lelkes, békés és odaadó munkával szolgálni, ahelyett elkövetik azt, amitől eddig az ellenséges invázió eddig megóvta ezt a szerencsétlen országot, tehát az ellenség helyett ők dúlják fel, rabolják ki és égetik fel a saját országukat, a saját városukat. Ezért ugyan kár volt hazahozni ezeket a katonákat

a frontról, az ilyen rablógyilkos ösztönöknek sokkal tágabb teret nyújtott az ellenséges arcvonala.”

A tényleírást követően – mintha csak az önmaga által leírtak megijesztenék –, ugyanennek a megállapításnak folytatásaként váratlanul és indokolatlanul megjelenik a bűnbak-képzés: „A sötétben dolgozó és bujkáló ellenforradalmár apostolok pedig jól vigyázzanak magukra, mert kissé korán örültek, kicsit korán elhamarkodták a kárörömüket a lesújtó esemény fölött. Az éjszaka sötétjében martalóckodó katona csőcselék ugyanis kétségtelenül ellenforradalmi jelszavakkal, a felekezeti izgatás tűzcsóvjával indult el rablóhadjáratára. Nagyon tévednek a háttérben settenkedő vezér urak, ha azt hiszik, hogy a népkormánynak, sőt a kaposvári munkásságnak nincs meg az ereje ahhoz, hogy velük leszámoljon. Akik a mai végzetesen komor időköt alkalmasnak ítélik arra, hogy a felekezeti izgatás jelszavaival városokat és egész országrészeket lángba borítsanak, azokkal irgalmatlanul el fog bánni a forradalmi Magyarország. A mocskos száju hecckáplánok és a bornírt, korlátolt és sötét tekintetű főgimnáziumi tanárok hamarosan meg fognak győződni arról, hogy szűk a reverenda és inog alattuk a katedra és szakavatott izmos karok fogják betömni a szájukat, amelyből habozva tódul a hazugság és gyűlölködés. A legalaposabban és legvéglegesebben el fognak bánni ezekkel az apró, de közveszélyes középkori lovagokkal, akik helyesebben tennék, ha addig futnának el innen, amíg idejük van rá.”¹⁰³

A tragikus események átszínezése nem egyezett az azokat elszenvedettek személyes tapasztalataival, a leghatározottabban és nyilvánosan a főgimnázium tanári kara utasította vissza a sértő és hamis vádat: „kijelentjük, hogy a nekünk tulajdonított rendbontásban nemcsak hogy semmi részünk nincs, hanem a magunk részéről a jelenkor politikai átalakulásának kezdő pillanatától fogva mind az iskolán belül, mind az iskolán kívül a rend fenntartása és megszilárdítása érdekében teljes erővel közreműködünk. Ez bizonyításra nem szorul. Városszerte ismert tény. Göndör Ferenc ellen a közismert tényeknek merőben ellentmondó, hallatlan vakmerőséggel kiszínezett cikke miatt sajtópert indítunk. Dr. Pongrácz Károly, főgimn. igazgató.”¹⁰⁴

A tiltakozás hatására Göndör cikkének megjelenési helyén, a Somogyi Hírlapban nyilatkozni kényszerül: „megjegyzéseim kizárólag arra a bujtogató és gonosz munkát végző tanárra vonatkoztak, aki ellen kártékony és békebontó működéséért vizsgálat is folyik. [...] Hasonlóképpen csak egyetlen közismert káplánra vonatkoznak további megjegyzéseim.”¹⁰⁵

A lap szerkesztősége közvetlenül az előbbi nyilatkozat alá elhelyezve kijelenti: „Göndör kollégánk cikkének azon részével, mely egyesek bűnéül rója fel a megtörtént borzalmasan fájdalmas eseményeket, nem értünk egyet. Nekünk az a véleményünk, meggyőződésünk, hogy a történetek a rombadőlt régi rendszer bűnei, amelyekért egyeseket felelőssé tenni nem lehet, nem szabad.”¹⁰⁶

103 Göndör Ferenc: Martalócok. Somogyi Hírlap, 1918. december 18. 1. A korabeli híradásokban nincs annak nyoma, hogy bárki is örült volna a történeteknek.

104 A tanári kar nyilatkozata. Somogyvármegye, 1918. december 19. 2. és ugyanezzel a szöveggel: Somogyi Hírlap, 1918. december 19. 3.

105 Somogyi Hírlap, 1918. december 20. 3.

106 Uo. 3.

100 A közönséghez. Somogyi Napló, 1911. december 5. 1.

101 A Somogyi Napló című laptársunk... Somogyi Hírlap, 1911. december 8. 6.

102 Göndör Ferenc: Kaposváron. Somogyi Hírlap, 1913. június 15. 1–3.

Miután a Kaposváron megjelenő napilap nem hajlandó társaul szegődni, olyan helyet talál a folytatáshoz, amely biztosan az ő állításait jeleníti meg. Ez saját lapja, a Budapesten megjelenő *Az Ember*. A karácsonyi, tehát ünnepi (ünnepi?) számban olvasható az az írás, amelyet a súlyos koncepciók vádai megfogalmazása miatt a Németh István elleni írásnál gonoszabbnak kell minősítenem, mert az események után két héttel, a tények ismeretében – tehát tudatosan – állít az adott politikai helyzetben emberek sorsát akár végzetesen befolyásolni képes valótlanosságokat:

„Ez a Névery nevű egyén főgimnáziumi tanár¹⁰⁷ Kaposváron, mintája a szűkfejű és sötét tekintetű tanároknak, becületszavamra nem okos ember, sőt egészen ellenkezőleg. Ez a Névery nevű vidéki jelentéktelenség, a kaposvári főgimnáziumnak ez a Néveryje, hosszú idő óta megengedi magának azt, hogy felekezeti izgatásokkal és ellenforradalmi jelszavakkal lázítsa föl Kaposváron az embereket. Névery úr gonosz földalatti munkájának igen nagy része van a kaposvári szerencsétlenségben és ezért Lovászy¹⁰⁸ kultuszminiszter úrnak különös figyelmébe ajánljuk őt. Ha ugyan addig a forradalom kaposvári katonái és munkásai le nem számolnak Névery úrral, jó lesz tán egy kis levegőváltásra elküldeni hivatalosan a tanár urat [...] A másik férfiú, akinek ideiom a nevét, Biczu Gyula [helyesen: Bicz]y¹⁰⁹ kaposvári hecckáplán. Ez a papocskas is részes abban, hogy Somogy megyében a felekezetek között való mindenkor béke kicsit megbomlott és, hogy ilyen jelszavakkal rablóhadjárata indulnak el egy különös őszi éjszakán föllázított és félrevezetett katonák. Meg kell rendszabályozni ezeket a Biczukat. Kaposvár földült életén kívül az ország érdeke parancsolja ezt, mert ezek az alakok akármilyen jelentéktelenek is személyükben, mégis csak veszélyeztetik a forradalom vívmányait.”¹¹⁰

Pongrácz Károly¹¹¹, a főgimnázium igazgatója, miután Göndör december 20-i nyilatkozatát nem fogadta el, levélben kért az újságírótól további magyarázatot. Megkapta, ugyancsak *Az Ember*-ben, de feltehetően nem volt vele elégedett:

„Amióta eljöttem Kaposvárról, azóta a kaposvári tanárok [sic!] egyebet sem tesznek, mint hogy nyilatkoznak. Rólam nyilatkoznak, ellenem nyilatkoznak. Nekem, persze, sokkal komolyabb és fontosabb dolgaim vannak,

semhogy a kaposvári tanárok nyilatkozat-fergetegét elolvassam, vagy hogy azokra válaszoljak is. Amit írtam, azt utóvégre megírtam és fenn is tartom. [...] Névery nem ártatlan, s a katolikus körben és egyéb helyeken izgat a zsidók ellen. Az ő izgatásának igenis van szerepe a kaposvári zavargásban és például az ottani katolikus kör díszközgyűlésén olyan fantasztikus módon lázított a felekezeti béke ellen hogy még a helyi katolikus közönség is fölháborodott rajta. [...] Pongrácz Károly nevű főgimnáziumi igazgató azon kívül, hogy többrendbeli nyilatkozatot szerkesztett a helyi lapban ellenem, még azt a bátorságot is vette magának, hogy magánlevelet intézett hozzám, amelyben »felszólít«, hogy nevezzem meg az izgató tanárt, mert az ő tudtával semmiféle vizsgálat nem folyik Kaposváron tanár ellen. Mindenekelőtt egy kis illemre akarom megtanítani az igazgató urat. A növendékeivel diskurálhat olyan hangon, ahogy nekem írt, engem Pongrácz Károly nem szólíthat föl semmire, hanem tiszteletteljesen és alázatosan megkérhet valamire. Velem Pongrácz Károly kaposvári főgimnáziumi igazgató és minden hozzá hasonló hitvány tanár csak az európai formák szigorú betartásával levelezhet, ha választ is vár tőlem. Más módon nem tarthat számat arra, hogy vele szóba álljak [...]. Pongrácz úr is megérett a jól megérdemelt nyugalomra és Névery úrnak sem fog ártani egy kis levegőváltás. Ez tény, és ezen nem segítenek gyönyörűen megfogalmazott sajtónyilatkozatok.”

A bántóan durván fogalmazó cikk meglehetősen fenyegetőnek tűnő, a jövőt előre vetítő három ponttal zárul: „Hiszen tudják...”¹¹²

Feltehetően akkor még nem tudták, de rövid időn belül okosabbak lettek. Pongrácz Károlyt a Tanácsköztársaság idején megfosztották igazgatói pozíciójától, sőt lakásából is kitétek. 1919 augusztusától ismét átvette a gimnázium vezetését. Névery nem taníthatott. Biczyt 1919 májusában elzárásra ítélték.¹¹³

A helyi lapok Göndör kaposvári működését – évekkel később – kritikusan ítélik meg. Az Uj-Somogyban egy vizszoatekintő megállapítja, hogy a magas hírlapirodalmi színvonalat képviselő Somogyvármegye ellen mindaddig nem volt kifogás, amíg nem került a laphoz társszerkesztőként az összeférhetetlen természetű Göndör Ferenc, a lap rossz szelleme, „aminek rengeteg sajtóper, fogház és még több perköltség lett a folyamánya. Miután fegyvertársaival összekülönbözött, Göndör új lapot indított *Somogyi Napló* címmel. Kibékült azokkal, akiket rendszeresen támadott és most már minden fullánkját volt lapja, a Somogyvármegye felé irányította. Ez meg azzal kedveskedett, hogy Hazajáró kísértetek címmel sorra leköszölte újra azokat a cikkeket, amiket Göndör pár héttel azelőtt legújabb barátairól írogatott. A közönség nevetett, pedig valójában sírni lehetett volna ezeken a szomorú dolgokon.”¹¹⁴

107 Dr. Névery (tévesen: Névery) János (1882–1946 után), „a nem okos ember” 1906-ban szerzett bölcsészdoktori oklevelet görög és latin filológiából, indogermán összehasonlító nyelvészetből. Latint és görögöt tanított. A Kaposvári Katolikus Kör választmányi tagja, kilenc gyermek apja. A kömmün bukását követően létrehozta a városban a Keresztényszociális Néppárt helyi szervezetét, melynek elnöke volt, és a Keresztény Iparosok Országos Szövetségének kaposvári szervezetét. Részt vett a Mária Kongregáció megindításában, 1921-től a nyíregyházi kir. kath. főgimnázium (első) igazgatója, majd az 1935–36-os tanévtől 1943. június végéig a budapesti II. kerületi kir. egyetemi katolikus főgimnázium és Ferencz József nevelőintézet tanára.

108 Lovászy Márton (1864–1927) az 1918. októberi polgári demokratikus forradalom idején a Nemzeti Tanács tagja, a Károlyi-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere. A forradalom továbbfejlődését helytelenítve visszavonult a politikai szerepléstől.

109 Bicz Gyula (1889–1963) 1917-től 1922-ig a kaposvári plébánia káplánja, 1927–1942 között Gamás plébános.

110 Göndör Ferenc: Kaposvár. *Az Ember*, 1918. december 24. 4–6. A címlapon: Mi történt Kaposváron?

111 Dr. Pongrácz Károly (1874–1943) tanügyi főtanácsos, 1911-től 1937-ig a főgimnázium igazgatója.

112 Göndör Ferenc: Kaposváron nyilatkoznak. *Az Ember*, 1918. december 31. 18–19.

113 Bicz [sic!] káplán, mint ellenforradalmi rikkancs. *Somogyi Vörös Újság*, 1919. május 11. 1.; Hoss 1948, 39.

114 Sebők Jenő: Somogy megye húszéves hírlaptörténete. *Uj-Somogy*, 1924. december 25. 4–5.

A Somogyi Ujságban¹¹⁵ megjelent minősítés szerint „megtámadott mindent és mindenkit. Komoly, becsületes munkában megőszült közéleti tisztviselőket, katonákat, papokat, tanárokat. Kíméletlenül támadta a vármegyét, a várost, a városházát, a polgármestert. Belegázolt tisztességes családok becsületébe. Folytonosan foglalkoztatta a bíróságot, míg végre az erélyesebb megtámadottak az ököljog alapján vettek elégtételt maguknak úgy, hogy sűrűn csattantak a pofonok a kaposvári csendes utcákban s a kapott pofonok tekintetében Göndör Ferenc országos rekordot ért el.”¹¹⁶

Függelék

Göndör Ferenc: Levél a polgármester urhoz

„A részvét, polgármester úr, igaz emberi érzés, nem szabad tehát megnehezítenie, ha én a részvét hangján szólok magához. Mindnyájan emberek vagyunk, – ön is, polgármester úr, – nem illő tehát egymást elhagyni bajainkban. Ön pedig, kedves öregem, ez idő szerint bajban van. Mondhatnám: nagy bajban. Itt van az orrunk előtt a városi tisztújítás. Nagy baj ez önnek, igen tisztelt polgármester úr, ha meggondolja az ember, hogy ettől a szeszélyes közbizalomtól kitelik, hogy kapja magát és elfordul öntől.

Az előbb kedves öregemnek szólítottam önt; ne higgye, hogy ez tiszteletlenség a részemről. Én csak azokhoz szoktam ilyen közvetlen tenorban szólani, akik vagy a személyükben, vagy a sorsukban nagyon meghatottak engem. Ön, kedves Németh úr, a sorsában éppen úgy, mint a személyében módfelett meghatott engem. Mert az ön sorsa és személye egyképpen szomorú. Nézze, Németh úr, hát muszáj önnek polgármesternek lenni? Hiszen annyi tisztességes pálya, annyi jó kenyérkereset van még a világon, miért akar ön éppen Kaposvár város polgármestere lenni? Mikor ez a méltóság, olyan, de olyan nagyon rosszul áll az ön arcához Öregem, higgye el nekem, hogy ön a közigazgatáshoz egyáltalán nem ért. Annyit ért a közigazgatáshoz, mint – de minek mondjak én közismert és ordenáré hasonlatokat? Ne kételkedjek a szavamban, már alig-alig polgármester úr, bakot nem csak a közigazgatás útvesztőjében lehet lőni. Látja, én önt jobb sorsra méltó embernek tartom. De – nem tehetek róla, – Kaposvár városát is jobb sorsra méltónak tartom. Mindketten jobb sorsra méltók, segítsenek hát egymáson: váljanak el, hagyják el egymást. Ne bántsák egymást...

Mondom, ön igen jóra való ember, Németh úr, akiben – én tudom, – tehetségek szunnyadoznak. De az ön képességei más irányban valók, egészen másban, minek hát ez az egész herce hurca? Ugye, nem haragszik meg érte, polgármester úr, ha megmondom: ön pályatévész-

tett ember. A hiba azonban, – bár öreg, – korrigálható még. Ahogy én szépen elgondoltam, – én mindent szépen gondolkodom el –, most, hogy letelik a mandátuma, ön csöndben, zajtalanul elvonul egy más élethivatás enyhe berkeibe. Ugye, kedves Németh úr, ön elmegy önként, nem fogja megvárni, míg meneszti. Elvégre jobb önként távozni, mint nem egészen önként. Polgármester úr, tegye, ó, ön azt, hiszen maga egyébként is csöndes ember. Nagyon csöndes ember.

Mondhatom, hogy ezeket a sorokat a szeretet sugallja. Mert, látja, én szeretem önt. Már én ilyen vagyok. Meg is mondom, hogy miért szeretem. Azért, mert én tudom, hogy ön jó ember. Sőt jóhiszemű ember. Jóhiszeműen lő borzadalmas bakokat. Jóhiszeműen eszközöl vérlázító közigazgatási abszurdumokat. Ön mindent jóhiszeműen cselekszik. Isten látja lelkét. Ön naiv lélek és – ez a legnagyobb baj – naiv elme. Én meg is rovom a kollégáimat, akik önt, polgármester úr, olyan kegyetlenül kikezdték. Ezek a kollégák rossz fiúk és egy csöppet sem megértő lelkek. Hiszen ön nem hibás és ön nem oka semminek. Ön semmiről sem tehet. Ön egy áldott jó ember. Ön – istenem – nem tudja, hogy mit cselekszik...

Fölösleges kijelentenem, hogy főntebb Németh István urat, a polgármestert aposztrofáltam, amiket elmondtam róla, azok nem érintik az embert. Mert Németh István urat, az embert, őszintén nagyra becsülöm. Fáj nekem, hogy nem lehetek hasonló véleménnyel a polgármesterről. De igazán nem lehetek. A polgármester úrnak sikerült ezt a várost teljesen tönkre tennie. A polgármester úr nem érti a dolgát, hagyja el hát a helyét és adja át méltóbbnak, arra valóbbnak. A polgármester úr távozzék és tűnjön el a tisztújításkor. A polgármester úr diszkrét, zaj és föltűnés nélkül való távozása elengedhetetlen föltétele a város fejlődésének. Németh István becsületes ember, nem akarhatja ezt a várost agyonvezetni. Valóságos kinszenvedés az ő uralkodása, nem való az ő kezébe vezető szerep, a hatalom rosszul áll neki és rossz nézni is, ahogy ő közigazgat. Unesztétikus, kínos látvány az ő vergődése, az ő rettenetes bukfencei. Nem való az ilyen groteszk légtornászat az olyan szelíd lelkű öreg uraknak. Elnézi az ember mennyi mindent akar szegény, és semmi sem sikerül neki. Nem lehet ezt tovább így folytatni, nem lehet ezt tovább nézni. Annyi szegény érte már ezt a haladni vágyó várost és vele Németh István deresedő fejét, hogy immár kétségtelenül elérkeztünk a tizenkettedik órához.

Az végre is bizonyos, hogy polgármester csak az lehet, aki arra való ember. Németh István úr nem arra való ember. Halvány sejtelve nincs neki arról, hogy milyen fán terem a közigazgatás. Nap-nap után szegyénteljes baklövéseket követ el. És iszonyúan szenved. És szomorú szegény, nagyon. Nem szeret ő gondolkozni és múltba révedő tekintete a buzsáki szomorú fűzfákon borong...

Kedves és tisztelt Németh úr, higgyen az én szavam őszinteségében. Az ön számára a podesztai székben nagyon kevés babér terem. Annál több herce-hurca és keletlenység. Önt a jó isten nem teremtette polgármesternek, egyáltalán ön nem való vezetés szerepre. Se ereje, se tehetsége hozzá. Ön egy nagyon egyszerű, mondhatnám primitív ember, aki bármelyik iparág föllendítése körül nagyobb érdemeket szerezhetett volna magának, mint

¹¹⁵ A Somogyi Ujság politikai napilap 1919. november 1-től jelent meg, létrehozói között voltak Néveri János és Biczy Gyula is. Történetéről: Dr. Gallay (Gausser) Rezső, 1919–1939. A Somogyi Ujság húsz esztendeje. Somogyi Ujság, 1939. november 2. 1.

¹¹⁶ Noszlópy Ába Tihámér: Kaposvári emlékek. Somogyi Ujság, 1932. augusztus 23. 1. Noszlópy Ába Tihámér (1891–1967) a helyi társasági élet kedvelt és ismert alakja, országos hírű nótagyűjtő. Többek között a Berzsenyi Társaság örökös tagja, a Pete Lajos Daloskör ügyvezető alelnöke.

Kaposvár város fejlesztése körül. Más pályát kellett volna választania, vagy maradt volna szürke fiskális Buzsákon. De még mindig nem késő. Álljon félre az útból a tiszt-újításon. Álljon félre annál is inkább, öregem, mert ha nem áll félre, akkor megbukik. Nézzen széjjel és meglátja, mennyi részvéttel tekintenek itt magára. Mindenki sajnálja és mindenki tudja, hogy ez az állapot nem önnek való. Hiszen ön egy szelíd lelkű öreg úr, aki nem szeret gondolkozni és akinek múltba révedő tekintete a buzsáki szomorú fűzfákon borong...

Isten önnel, Németh István ügyvéd úr. Buzsáki magányában olyan jóízűen, olyan kárörvendően fog ön kacagni szerencsétlen utódán. No annak a sorsát sem irigylem! Mennyit kell majd a boldogtalannak fáradnia, amíg reparálni tudja, amiket ön, édes öregem, nagy naivul elhibázott. Ugye nevetni fog az utódján? És míg a múltba révedő szemeibe könny szökik a kacagástól, kárörvendőleg fognak bólogatni a buzsáki fűzfák."

Irodalom

- BERECZK, S. 1925: Kaposvár rendezett tanácsú város története és fejlődése. Budapest.
- GÁSPÁR, F. 2012: A kaposvári „Berzsenyi” Szabadkőműves-páholy. Kaposvár.
- GÖNDÖR, F. 1919: Ilonka. Budapest.
- GÖNDÖR, F. 1920: Garázdálkodásom a diktatúrában. Budapest.
- GÖNDÖR, F. 1922: Vallomások könyve. Wien.
- H. SZEDERKÉNYI, A. — HARASZTHY, L. — GÖNDÖR, F. 1906: Hármán. Kaposvár.
- HAJDÚ, D. D. 2001: Eltitkolt káderlapok. Havi Magyar Fórum. 2001. 05. 01.
- HARASZTHY, L. 1901: Virágfakadás. Nagyvárad.
- HOSS, J. 1948: A kaposvári plébánia története. Veszprém.
- LÁZÁR, Gy. 2024: Göndör Ferenc. Egy elfeledett amerikai magyar lapkiadó. Szombat Online, 2024. 02. 05. <https://www.szombat.org>. >tortenelem > gondorferenc. Letöltés ideje: 2025. február 15.
- MAGYAR Zsidó Lexikon. Újvári Péter (szerk.). Budapest, 1929.
- NYERGES, A. 2004: Pofonok jobb és bal felől. Magyar Hírlap, 2004. június 5. 22.
- PAÁL, L. 1996: Somogy megye sajtója, 1891–1919. Második közlemény. In: Szili Ferenc (szerk.): *Somogy megye múltjából (Levéltári évkönyv, 27.)* Kaposvár, 1996. 173–197.
- SCHRÖDER, B. 1906: Hazugságok városa. Társadalmi és politikai erkölcsrajz. Budapest.

